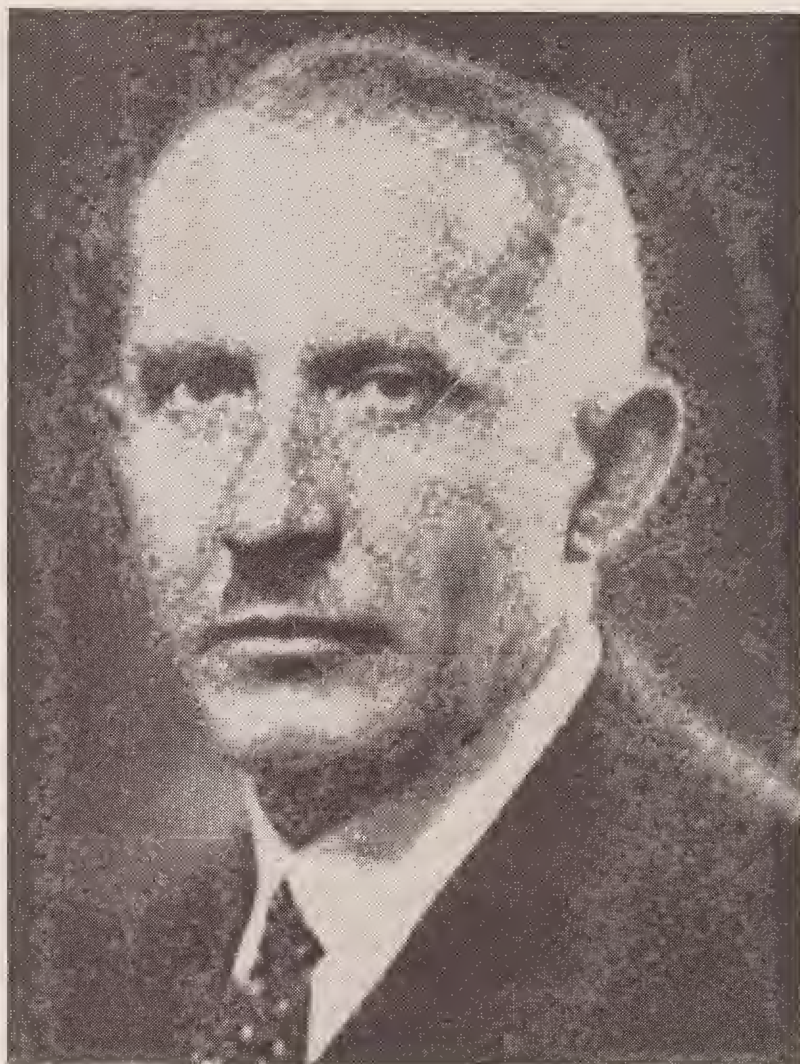
САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ТРАВЕНЬ 1963

INDEPENDENT UKRAINE

ЧІКАГО — НЬЮ-ЙОРК

САМОСТІЙНА УКРАЇНА
INDEPENDENT UKRAINE
Ukrainian Monthly Magazine
Published monthly by the Organization for the Rebirth of Ukraine
Cooper Station P. O. Box 4
New York 3, N. Y.
Edited by Editorial Staff
Yearly subscription $4.00, single copy 50 cents.
Mailed at Chicago, Illinois
Видає: Центральна Управа Організації Державного Відродження України
Редагує Колегія
Адреса Редакції і Адміністрації:
"INDEPENDENT UKRAINE"
2315 W. Chicago Ave.
Chicago 22, Ill.
Phone: ARmitage 6-0066

Передплата «Самостійної України» виносить річно: в ЗДА і Канаді — 4 дол.; в Англії і Австралії — 24 шилінґи; в інших державах рівновартість 4 дол. в перечисленні на валюту даної держави.

ГОЛОВНІШІ ДАТИ З ЖИТТЯ ПОЛКОВНИКА ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ

У Визвольних Змагачнях 1918 — 1938 р.

1918 рік

Січень — Полковник командантом Галицько Буковинського Куріня
Лютий — Звільнення Києва від большевиків
Березень — Командантом Полку Січових Стрільців
Жовтень — Командантом Загону Січових Стрільців
20. листопада — Перемога під Мотовилівкою
14. грудня — Командантом Осадного Корпусу Січових Стрільців

1919 рік

Бої під Гребінкою, Фастовом, Бердичевом, Полонням, Шепетівкою, Проскуровом, Староконстантиновом.
Липень — Перемога під Карабчіївом
6. грудня — Розв'язання Групи Січових Стрільців у Новій Чарториї

1920 рік

З весною — виїзд Полковника за границю
В осені — перші почини творити УВО в Галичині й створення Центрального Революційного Комітету в Києві. Для цієї справи Полковник висилає деяких ССів — між ними Івана Андруха й Миколу Опоку на Східні Землі

1921 рік

Червень — Полковник вертається до Галичини. Перебирає команду УВО й переводить енергійну акцію в краю.

1922 рік

В осені — виїжджає за границю. З цим виїздом справа Проводу вирішується так, що Верховна Команда УВО має перебувати за границею.

1923 рік

Полковник покидає команду УВО

1924 рік

Червень — Полковник знову перебирає команду УВО. Тоді теж ведеться акція в Америці.

1925 — 1927 роки

Енергійна бойова діяльність УВО і заразом, починаючи з 1925 р. повільна підготовка творення ОУН.

1927 рік

3 — 7 листопада: 1. Конференція Українських Націоналістів і рішення створити «Організацію Українських Націоналістів»
Створення «Проводу Українських Націоналістів», на якого чолі стає Є. Коновалець

1928 рік

8 — 9 квітня: 2. Конференція Українських Націоналістів

1929 рік

27. січня — 3 лютого: І. Конґрес Українських Націоналістів вибірає Полковника Головою ПУН. Основання ОУН.
Квітень-липень — Полковник відвідує українську еміграцію в Америці.

1930 — 1936 рік

Масовий характер націоналістичного руху як у краю так і на еміграції

1936 рік

Спроба атентату агентів ҐПУ Нормана й товаришів на Вождя в Женеві.

1938 рік

23 травня Вождь паде жертвою московсько-большевицького замаху в Роттердамі.

СВЯТКУВАННЯ 25-РІЧЧЯ СМЕРТИ СЛ. П. ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ В ЧІКАҐО

Дня 25 травня о год. 6.30 в Шерман готелі відбудеться заходами 2-го відділу ОДВУ і МУН в Чікаго — Пресова Конференція-Приняття. На цій Прес-Конференції достойний конґресмен Віліям Ґ. Брей з Індіяна, автор книжки «Рашен Фронтірс: Фром Москов ту Крущев», одержить від МУН нагороду «Євгена Коновальця», як великий приятель визволення України.

В неділю, 26. травня, в авдиторії Шопен школи о годині 3.30 по полудні — Громадський Комітет для відзначення 25-річчя з дня смерти сл. п. Є. Коновальця, улаштовує Святочну Академію. Промовцями на Академії будуть: Достойний конґресмен В. Ґ. Брей, д-р Лев Добрянський і проф. д-р О. Грановський.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РІК XVI ТРАВЕНЬ 1963 Ч. 5(171)

Теодор Курпіта

ТІНЯМ НЕПОЛЯГЛИХ

Травневе знову небо і знов зелений вітер
Шепоче над землею рожеві молитви,
Одначе наших травнів нам не косичать квіти,
На них із болю шарфи і чорна тінь Москви.

Нам наші сині травні по тюрмах розцвітали,
На Соловки вели нас, до камер і до ям,
Та в скутім катом тілі ми сонце духа мали,
Що освятив навсе нам Париж і Ротердам.

Задивлені в могили за волі світле діло,
Незбиту знаєм правду, як дужий шум Дніпра,
Що ворог цілив духа, але поцілив тіло,
А тим, що тіло гине, тим дух ще не вмира.

Живе він в Україні широко і розлого,
Славетний дух Мазепи з людських сердець встає
І в Каневі Шевченко із першим Декалогом
Ґранітними устами на Каїнів плює.

Лукаву зміним долю відвічного скитальця,
Листопад стане квітнем і січень зродить май,
І світла смерть Петлюри і жертва Коновальця
Увільнить з пут московських закутий рідний край.

На рідні наші ниви ми знов поставим стопи
І заревуть гармати, йдучи на Північ, щоб
Стократно заплатили останні Конотопи
За руки, скуті дротом, і гостру кулю в лоб...

Година та приходить. Не мрія і не сон це.
Сповнитись чейже мусить Тарасів Заповіт.
Тож Трійцею новою сіяйте нам, як сонце,
Й освічуйте дорогу до Золотих Воріт.

Остап Грицай

НА СМЕРТЬ ВОЖДЯ

Кривавий лиск. І гук
Мов адова навала —
Й вогнями бризнула,
Як грім серед дороги,
Пекельна бомба...
Аж земля здрожала
Й застигли душі ген,
Зніміли із тривоги.

Та хто ж це, хто упав
Й конає ввесь у крові,
Кому й за що та смерть,
Мов грім пекол грімка?
Чиєї крови це
Горять сліди багрові?
Ой леле! Голова
Он, он, а там — рука.

Дивись, здрігайся, жахнись,
Народе Ротердаму,
Зруш криком гроз свій край
І землю й море вглуб!
Гукни й ввесь світ на суд,
Хай вріжеться у тяму
Народам всіх країн
Оцей подертий труп.

Сам Вождь, керманич це,
Обновець України,
Невінчаний владар
Вкраїнської землі!
Могутний лицар їй
На грузищах Руїни,
Пресвітле сонце нам
У гоpесній імлі.

Вождь українських сил!
Незломний щит завзяття,
Меч помсти Народу,
Живий Тризуб краю.
Вкраїни ворогам
Він пострах і прокляття,
І з ними Він водно
За нарід свій на прю.

Для України жив
І дав життя за Неї,
Засуджений на смерть
Катами з ҐПУ.
Його же голова
Для них — трофей трофеїв,
Його, що здав свій люд
Валити в груз Москву.

І знав один лиш клич,
Одно: «Боротись буду», —
Твердий завзяттям сил,
Як Богом кута сталь.
Бо двигав на плечах
Голгофту свого люду:
Переяслав і Січ,
Полтаву і Версай.

Та серце в Ньому вщерть
Любовію горіло,
Любовію братів ,
Неволених чужими.
В любові і згорів
Він серцем усеціло.
Немов захоплені
Любов'ю Херувими.

І мов Архангел — Вой,
Що провіща: «Помсти!»,
Вождь омофором зброй
Вкраїну огортав,
Він зброєю бажав
З лиця землі змести
Чужацьку наволоч
Іудів та Варнав.

О, славний був той час,
Коли наказ Вождя
Творив ряди борців
У глибах підземелля!
Коли в огонь за Ним
Ішла чета їх кожна,
Мов звала б їх з небес
Господня Маріс Стелля.

З заліза й з крови час, —
Час збройної відплати!
УВО й ОУН велять —
Тремти, Москво і ляше!
Скрізь катакомби зброй
І скрізь всечуйні чати:
Що видерли ви нам,
Те є і буде наше!

Так ген отам, куди
Провадив воїв Він,
Де з ворогом ішла
У боротьбі розправа,
Родилася із Ним
І двигалась з руїн
Соборна й вольна в вік
Вкраїнськая держава.

І поки ми її
Не здвигнемо всеціло
Імперією сил
Від Сяну по Кавказ,
Нас не манитиме
Ніяке інше діло,
Ми наступатимем
На ворогів разв раз.

А Вождя помстимо!
Ударом ген на Кремль,
Щоб впала й згинула
Москва на віки вічні.

Й на грузищах її
Ми святкуватимем
Нові Листопади
І вікопомні Січні.

І з Духом Вождя ми
Знов двигнемось до Дону,
Золотоверхого
Добудемо вершин,
Й під гомін і грання
Святих Софійських дзвонів
Ми славитьмем Його
Державнотворчий Чин!

Полк. Андрій Мельник

ДВІ ЗУСТРІЧІ

Перша зустріч

Царицин над Волгою пізньою осінню 1916 р. це передостанній етап кількамісячної мандрівки горстки українських січових стрільців, яким доля судила в боях на горі Лисоні під Бережанами попасти в московський полон.

Не довелось тоді нам, УСС-ам, зі зброєю в руках вітати Золотоверхий; прийшлось зі змінними почуваннями подивляти його велич, переїжджаючи при сході сонця товарну станцію його на становищі воєннополонених царської імперії, щоб «гостювати» в таборах Дарниці, Пензи, Уфи під Уралом, Царицина і Дубовки.

Життя в царицинськім, а опісля в дубовецькім, таборі укладалося відносно несогірше. До нас, старшин УСС, таборова адміністрація ставилася коректно; як і всі полонені старшини, мали ми можність вести власне господарство, себто прохарчування з отримуваних щомісячно п'ятдесят рублів, мали дворазовий спільний прохід за місто, могли читати книжки і часописи. Не були ми зовсім відрізані від місцевого населення, а зокрема від української численної колонії цього надволжанського міста.

Нашими співтоваришами неволі були мало не всі представники народів колишньої Австро-угорської монархії, одні більше другі менше симпатичні. Найкращі взаємини в'язали нас з хорватами, поправні з німцями й поляками, стримані з чехами й румунами. Сяке-таке засвоєння московської мови допомагало успішніше давати собі раду в усіх обставинах таборового життя, зокрема з найближчою владою, «конвоїрами», прапорщиками чи навіть з військовим начальником в генеральськім ступені.

Коли ми приїхали до царицинського табору, одним з перших українців, з яким познайомилися, був молодий, рухливий, незвичайно при-

Євген Коновалець у дитячих роках

вітний полонений старшина, який, довідавшися про наше прибуття, постарався в таборовій адміністрації про найкраще приміщення нас, поміг полагодити перші вступні формальності, зорієнтував нас про місцеві відносини і познайомив з українською групою цього табору. Старшиною цим був Євген Коновалець, який 1915 року попав у полон в боях у Карпатах.

Знання мови й відносин, вмілий і рівний підхід до людей, дружнє відношення до співтоваришів недолі здобули йому в дуже короткому часі симпатії таборового команданта й довір'я та пошану всіх старшин-полонених цього табору. Євген Коновалець став речником таборян, інтервенюючи у всіх можливих справах, у всіх інстанціях військової командантури та інших установ Царицина. Він надовго до нашого приїзду нав'язав контакт з місцевою «Просвітою» і з найчільнішими членами її; він щотижня постачав нам чимало книжок з бібліотеки «Просвіти» й від приватних людей, він полагоджував нашу пошту, обходячи таборову цензуру для підтримування зв'язку з українцями інших таборів для воєнно-полонених. Він був щоденним гостем нашого бараку і хоч ми, УСС-и, держалися завжди подальше інших у своїм гурті, ми радо вітали його серед нас, маючи змогу обмінятись з ним думками й одержувати цінні інформації про події, що на них такий багатий був 1917 рік. Не один вечір і не одну глибоку ніч провели ми разом, дискутуючи над актуальними питаннями, аналізуючи тодішні події, будуючи власні пляни, снуючи власні мрії.

З рефератами виступали, здебільша, Євген Коновалець, Іван Чмола і Василь Кучабський. Найнебезпечнішим дискутантом цих вечорів був Євген Коновалець; він був блискучим промовцем, глибоко аналізуючи кожне питання, зачаровував усіх логікою своїх переконань. Тому дуже скоро відчули ми його духову силу і скоро почали шанувати та цінити за його риси характеру. Ні віком, ні ступенем він не перевищував нас, його перевага лежала в інтелекті і його характері. Згодом взаємини наші так зблизилися, що він постановив приміститися разом з нами у нашім бараці, коли нараз, зовсім несподівано для всіх нас, з невідомих причин, під весну 1917 року, перенесено нас, УСС-ів, 50 верстов на північ до місцевости Дубовка.

З Дубовки підтримували ми старанно наш зв'язок з Євгеном Коновальцем листовним шляхом, на приватні адреси поза табором, слідкуючи за подіями в Україні, на фронті і в середині тюрми народів. З радістю прийняли ми літом вістку про формування українського куреня в Царицині, про пожвавлення громадської праці в царицинській нашій колонії і про запо-

Є. Коновалець у студентських часах із батьками

віджений виїзд до Києва Євгена Коновальця, як представника царицинської української громади. Щоб з виїздом Євгена Коновальця не втратити зв'язку з українськими кругами Царицина і через Царицин добитися постійного зв'язку з Києвом, куди рвався кожний з нас, хорунжий УСС Михайло Матчак зголошується з табору добровольцем до формованого в Царицині українського куреня і по короткім часі переймає апарат постачання того куреня в свої руки. Цей крок заважив значно на долі всієї нашої української групи в Дубовці, бо коли на Святий Вечір непомітно покинули ми дубовецький табір і серед пригод, в шалену степову сніговію, насилу добилися до Царицина, начальник постачання Михайло Матчак міг заопікуватися нами у своїм курені, і найближчої ночі повантажити нас у військовім ешельоні, вирядивши від стіп до голови всім, чим багатий був його склад, і забезпечивши кожного з нас документами, надісланими для нас з Києва Євгеном Коновальцем.

Добившися окружним шляхом через Орел, Брянськ і Гомель до Києва, ми попали у вир гарячкової праці по формуванню Куреня Січових Стрільців. Наші близькі взаємини з Євгеном Коновальцем, нав'язані в Царицині, причинилися немало до поборення початкових труднощів у цім новім формуванні. Призначення Євгена Коновальця командантом Куреня СС зустріли ми, УСС-и, як найщасливішу розв'язку в тодішній ситуації і підтримали те призначення всім нашим авторитетом. Бож, справді, єдиною людиною, яка в складних обставинах тодішнього часу знаходила завжди найкращий вихід, вміла для нової формації здобути симпатії офіційних кругів і громадянства, яка в предбачуванні подій зуміла перекреслити не одну з ворожих затій і яка тактом та стриманістю майстерно ліквідувала внутрішні конфлікти

і непорозуміння, був на київському терені Євген Коновалець. Сушко, Чмола, Дашкевич, Кучабський, Черник, Матчак, Воєвідка, Рихло, Загайкевич, Харамбура, Андрух, Гладкий, Герчанівський, Пасіка, підстаршини і стрілецтво, ми всі відразу одностайно стали тоді при Євгені Коновальцеві і від цього часу на довгі-довгі роки майже всі ділили з ним спільну долю у твердій службі Батьківщині чи то в формаціях Січових Стрільців, чи в УВО, чи в ОУН. Не багато з нас лишилося ще при житті, одні поклали голови на полі слави зі зброєю в руках, інші відійшли у засвіти перед чи по загині свого Командира і Вождя, сповнивши совісно і чесно свій обов'язок супроти України, вірні раз зложеній присязі, у всіх обставинах, аж до останнього віддиху.

Остання знимка Полковника на день перед смертю

Остання зустріч

По моїм виході з польської тюрми, мій зв'язок з Євгеном Коновальцем, неперерваний в часі мойого ув'язнення, став інтенсивнішим, коли перебрав я, з його доручення, надрядні чинности в нашім підпіллі на Західніх Землях. Та зв'язок цей, підтримуваний був, здебільша, кур'єрами, рідко листовним шляхом, від часу до часу за посередництвом рідні. Прийшлося із-за обставин з року на рік відкладати безпосередній наш контакт, нашу зустріч. Прийшло до неї щойно літом 1937 року, бо домовлена зустріч у попереднім році в Рахові, над Тисою, на Закарпатті, в останній хвилині була відкликана. Живий контакт між нами підтримувала в рядигоди наша мати Марія Федакова, відвідуючи «Євгенів» (як це коротко говорилося про них у нас в рідні у Львові) і внука; помічною в контактуванні була за час своїх студій в Женеві сестра моєї дружини, Оксана; «вдержував» його і... Юра Коновалець, у свій час привезений до Ворохти до бабуні панею М. Р., тоді ще союзницею нашою. Для вдержання нашого контакту немало причинялися наші священики, які включно з ігуменом Климентієм Шептицьким, в подорожі до Риму чи назад, ніколи не відмовляли своїх послуг чи в перевезенні важливих матеріялів, чи в усній передачі пильних і важливих відомостей.

У перших кількох роках по звільненні з тюрми мав я дуже обмежену свободу рухів, будучи весь час під доглядом польської поліції, без права виїзду кудинебудь поза Львів, із забороною побуту в прикордонній смузі. Згодом щойно отрясся я від цих заборон, але ніколи не позбувся опіки таємної польської поліції, зокрема від часу, коли на бажання Митрополита Андрія Шептицького, я прийняв керму організації української молоді «Орли», в якій можливим став тоді леґальний вияв дії української націоналістичної молоді поза нелеґальним підпіллям. І ось «Орли» стали одною з важливих причин, попри мої аґенди в підпіллі, попри 13 літ небачення мойого з Євгеном Коновальцем, які настирливо вимагали таки доконечне довести до нашої особистої зустрічі, очевидно поза межами тодішньої Польщі.

На це пішли мої кількамісячні приготування, і в серпні вибралися ми обоє з дружиною в дорогу, узброєні леґітимаціями Татранського Туристичного Товариства, добутими за неабиякі гроші. Леґітимації цього товариства давали право власникам їх переходити границю на пев-

них відтинках Карпат і перебувати в прикордонній 30-кілометровій смузі цих відтинків обабіч границі. До цих відтинків належала Чорногора, Пеніни, а в першій мірі Татри, куди теж спрямували ми обоє наші кроки, усталивши заздалегідь місце зустрічі і приблизний час її. За кілька годин дісталися ми до Закопаного, яке я знав з давніх літ, переночували там і соняшним серпневим ранком вибралися туристичним автобусом через Яворину і Ломницю на південний, словацький бік Татрів. Ми минули спокійно польську граничну станицю, наші леґітимації серед розгару туристичного сезону не удостоїлися навіть найменшої уваги польських чи чеських митників, і ми опинилися в... «Европі». Погода нам сприяла, і ми подивляли велич та красу того гірського гнізда, переїжджаючи його підніжжям автострадою через безкраї сади, повні дозріваючих овочів.

Очаровані красою цеї закутини, ми не счулися, коли опинилися в Щирбськім Озері, кліматичній місцевості над озером тої самої назви, мета нашої подорожі. Примістившися в однім з численних готелів, перше, чим прийшлося зайнятися — це телефонічно сконтактуватися з Віднем на передану мені відому адресу. Добився я телефонічної сполуки щойно ранком наступного дня. Перед нами був цілий день чекання; обійшли проходом довкола ціле немале Щирбське Озеро і раділи з прегарної панорами, яка розгорталася на північ і південь з-під нашого готелю. Північну частину її становило озеро в обрамуванні темнозелених лісів, з-над яких рядом визирали скелясті татранські шпилі. Південною частиною її була простора долина ріки Ваґ з розкиненими вздовж неї чепурними сільцями, з мережею ясних шоссе і з прямою залізничою лінією Прага — Ясіня; над нею панував масив Низьких Татрів, укритий горизонтальними смугами піль, сіножатей, лісів і верховинних полонин.

Раннім-ранком наступного дня ми вже були на ногах в очікуванні автобуса, що забезпечував комунікацію між Щирбським Озером і залізничою станцією Щирба. Хоч це середина серпня була, але о 7-ій годині пронизливий був холод так, що ми, щоб не змерзнути, виповняли час чекання приспішеним проходом. Вже здалека в долині чули ми гудок автобуса і його скавуління на закрутах серпентин, що пнялися відважно підніжжям Високих Татрів до їх перлин, Щирбського Озера і Смоковця. Хвилини довжилися годинами, і ми в один голос скрикнули обоє з радости, коли на закруті з лісу виглянув автобус і за кілька секунд в бравурнім півколесі спинився оподалік нас.

Лише обмаль подорожніх висіло з нього, одним з перших висів Євген Михайлович, кивком руки здалека привітав нас та, замість іти нам назустріч, чомусь то задержався при дверях автобуса. Умить вияснилася причина цього. У дверях появився Юра, а за ним дружина Євгена Коновальця, Ольга з дому Федак. Це була для нас обоїх незвичайно радісна несподіванка. Бо хоч Юру бачили ми перед кількома роками у Ворохті, то з батьками його не бачилася моя дружина 14, а я 13 літ; в телефонічній нашій розмові Євген Михайлович промовчав побут у Відні дружини і сина, щоб заскочити нас. Чи в силі я перелляти на папір потік радости, що пройняла нас всіх? Пані уцілувались, уцілували ми Юру; ми оба привіталися дружнім довгим стисненням руки, звертаючись до себе давнім — «пане полковнику», що опротестовували завжди обидві наші дружини. Держачись за руки, довго дивились ми один другому в очі, нотуючи сліди на обличчях наших, що їх порив зуб часу за 13 минулих літ від останньої конференції нашої в Оліві під Данціґом і від моїх відвідин в Еберсвальде під Берліном.

Назагал Євген Михайлович не багато змінився, помітно змужнів, але вигляду здорового не мав; знали ми, що скаржився завжди на свою печінку та її, не зважаючи на наші наполягання, серйозно не лікував. Всі троє наші гості були втомлені цілонічною їздою з Відня через Братиславу і Жіліну, не дуже вигідну із-за натовпу туристів. Користуючися пашпортами на чужі прізвища, воліли вони їхати вночі, щоб не спинятися на нічліг у Словаччині і не виказуватися цими пашпортами. Тим самим і побут їх у Щирбськім Озері мусів обмежуватися до наступної ночі, себто нічного потягу. Не гаючи часу, ми завели їх троє до нашої кімнати, щоб помились і хоч дещо відпочили, а самі ми обоє з дружиною зійшли до ресторану замовити сніданок і переглянути часописи. Не перечитали ми навіть одної сторінки, коли наші гості, сяк-так відсвіжені, вже з'явилися на терасі ресторану, подивляючи в захопленні гірський краєвид і посередині його сафірові води озера. За сніданком ми устійнили, що до обіду задержимося в готелі і присвятимо час спільним розмовам, а по обіді, при прегарній погоді, яка заповідалася, підемо вигідною лісовою доріжкою до недалекого озерця, що розляглося 300 метрів вище як Щирбське.

Перші наші розмови пішли на родинні і поточні теми. У нас з дружиною за останній час не багато змінилося: я весь час по звільненні з тюрми працював у своїм званні в лісовім інспектораті адміністрації дібр Львівської Митрополії, присвячуючи кожну вільну хвилину громадській праці і підпіллю. Моя дружина від ряду літ незмінно працювала в Ревізійнім Союзі Українських Кооперативів, сповняючи вечорами секретарські чинності моєї доволі широкої кореспонденції.

Зате істотні зміни зайшли у «Євгенів». По короткім побуті в Німеччині — в Еберсвальді і в Берліні, де народився 1. січня 1924 року Юра, з моментів політичних перенеслися вони на швайцарський терен і осіли в Женеві. Діяльність Євгена Коновальця в місці осідку Ліґи Націй зганяла сон з повік варшавських і московських верховодів. Вони, зокрема большевики, вживали всіх можливих заходів переслідування ,навіть готуючи атентат на Полковника, щоб позбутися його з Женеви. Керму зорганізованої нагінки у швайцарській пресі вів відомий провідник швайцарських комуністів ред. Ніколь; він був автором ряду памфлетів та інтерпеляцій перед швайцарським урядом. Зі занепадом Ліґи Націй, коли роля її в політичнім світі з кожним днем меншала, маліли теж українські вигляди на цьому міжнародньому форумі, на якому в початках, в часі майже кожної сесії, гомінко лунало ім'я України у висліді меморіялів, вношених українською стороною, та в протестних виступах визначних чужих державних мужів проти винищування українства в Західній Україні польською окупаційною владою, зокрема проти масового виголоджування українського населення на Осередніх і Східніх Землях большевиками. Тому, за порадою італійських приятелів, щоб не витрачувати зайво енерґії на відсіч польським і московським цькуванням, постановив Є. Коновалець переселитися з ріднею до Риму, куди й переїхав під кінець 1936 року завдяки інтервенції і визначній помочі незмінного приятеля України посла Е. Інсабато й інших італійських симпатиків визвольних українських змагань.

Хоч Рим своїм географічним віддаленням не зовсім надавався на осідок голови ПУН, то політичний клімат його й умовини праці в ньому предиспонували його між всіма іншими европейськими центрами на цей осідок; з нього вдоволений був дуже Євген Михайлович, зокрема його дружина, позбувшися женевських гараздів, які немало нервів коштували її. Підбором нового осідку радий був і Юра, бо почату науку у французькій гімназії в Женеві міг продовжувати у французькім ліцею імени Шатобріяна в Римі, в якім вчилися діти дипломатичного корпусу столиці Італії. Юра виріс за останні роки на гарного юнака, уподібнюючися своїм виглядом більше й більше до батька, своєю вдачею до матері. Говорив поправною українською мовою, не забув мови німецької, з французької мови засвоїв собі французьке «р»; в нових обставинах почав засвоювати мову італійську, випереджуючи значно своїх батьків. У часі нашої спільної розмови на терасі Юра не раз глипав оком на кришталево чисті води озера, і Євген Михайлович, відгадуючи бажання сина, запропонував передобідний прохід, в програмі його була й купіль Юри в озері під сторожким оком батька, що розпадався над своїм одинаком і розпещував при акомпаньяменті жартівливих докорів матері. Оля Степанівна (так звали ми її за віденських студентських наших часів) була в розквіті своєї жіночої краси, втішалася незлим здоров'ям, бо іта-

лійське підсоння сприяло їй ,лагідним поглядом карих очей як завжди зустрічала співрозмовця, незмінно мовчазлива, чому то вдома і приятелі її «Мруком» звали.

Злидні 14-літньої еміґрації, вічна тривога за чоловіка помітно надщербили її нервову систему, хоч опановувала себе майстерно навіть у разі схвилювання. Коли ми перейшли в розмові на музичні теми і згадали Відень, де кінчила вона музичну консерваторію, та її скрипку, очі її імлою зайшли і рухом руки вмить урвала розмову, щоб перейти на іншу тему, бо зі скрипкою розсталась вона від ряду літ і вже не вернулась до неї. Обоє вони в моїх очах були бадьорі, сповнені віри в правоту Справи, якій обоє служили, готові нести дальше хрест, який зложило на плечі їх Боже Провидіння, хоч який він важкий і який тернистий шлях їх еміґрантського життя.

Не оглянулися ми, як стало полудне і обідня пора кликала нас до стола. При обіді виїмково

не відмовили собі чарки токайського з нагоди нашої, такої рідкої, зустрічі. Хоч як належався нашим гостям пообідній відпочинок, ми таки негайно вибралися в намічену дорогу, щоб налюбуватися гірською природою в соняшний, теплий день і на лоні її пробути разом кілька годин. Обидві сестри ішли собі разом, гуторячи про всячину, а нас обох залишили позаду, щоб дати нам змогу переговорити «наші» справи.

Євген Михайлович розгорнув доволі просторий вступ до нашої виміни думок, подаючи подекуди інформації, з яких деякі дійшли вже були до Краю, здебільша втаємничуючи мене в справи, з яких одними радіти треба було, другими дуже боліти. Радістю сяяли його очі, коли розгортав картину росту наших рядів на кожному терені українського поселення, зокрема за океаном. Зі захопленням згадував деякі незабуті хвилини з часів свойого побуту в ЗДА і в Канаді ,подавав намічений плян акції для створення могутньої бази за океаном для здійснювання визвольних, зокрема боєвих, завдань на рідних землях. З ентузіязмом, питомим йому, ділився відомостями про розгортання праці нашими резидентами, залишеними на Осередніх і Східніх Землях з відходом наших військових частин на захід у волинський «чотирокутник смерти». Вказував він, що праця Андруха і Кучерішки з їх ліквідацією не спинилася, їх вклад не пішов на марне, що створені ними й їх переємниками точки опертя діють, що з деякими з цих осередків збройного спротиву мається зв'язок, що в розбудові є лінії зв'язку з іншими осередками. При цьому з притиском завважив ,що коли дотеперішнє темпо праці на цих землях удержане буде без перебою і надальше, він вважає за потрібне вже в наступнім році відвідати Осередні Землі і в цім напрямі почав підготову.

Свою подорож на рідні землі плянував Євген Михайлович ще перед II. Великим Збором Українських Націоналістів, що його підготовляти почав окремий уповноважений, ним призначений. В пляні його було мати на черговім Конґресі більше представників з Осередніх і Східніх Земель, щоб протиставити їх представникам Західніх Земель, з якими у нього виринали щораз більші й більші труднощі. Не кожний з підпільних збройних виступів мав його апробату, деякі з них переведені проти його волі, вдаряли в його авторитет як Голови ПУН: протиставився він рішуче спробам накидування йому «волі краю». Щоб дати доказ найкращої волі для співпраці з крайовими чинниками і повного зрозуміння крайових умовин, він викликав представника Західніх Земель до себе і доручив йому підготову II. Великого Збору Українських Націоналістів, даючи можність йому цим шляхом виявити себе і заспокоюючи крайові чинники, що на підготову ВЗУН і на сам ВЗУН матимуть безсумнівний вплив через висланого ними свойого представника. Показалося пізніше, що уповноважений для підготови II. ВЗУН цього завдання продовж майже двох років не виконав. Підготову II. ВЗУН прийшлося весною 1939 року передати сл. п. Миколі Сціборському, який і перевів її продовж чотирьох місяців. Цей самий представник краю в союзі з Ріко-Яри-м підняв 1940 року бунт, коли я, як Голова ПУН, відмовився піти під диктат «крайовиків», а згодом протиставився їхньому «Революційному ПУН».

Інформував мене Євген Михайлович про свої осяги політичного характеру. 15 літ безупинної боротьби і невтомної праці за кордоном, спочатку в ролі Начального Команданта УВО, а згодом як Голови ПУН, відкрили у висліді йому не одні двері в зах. Европі, як безконкуренційному і незаперечному авторитетові в українських справах. Звідти ціла низка важних політичних зв'язків в середній і західній Европі, звідси ряд незвичайних можливостей, що очікують розплянування і розгорнення, звідси не мало заінтересувань і навіть пропозицій для співпраці і піддержки нашої боротьби проти поодиноких окупантів України з боку західньоевропейських політичних чинників.

Такий многогранний ефект успішної його праці, щоб задовільно здійснювати його задуми і почини, вимагав штабу працездібних, висококваліфікованих, здисциплінованих і відданих справі виконавців. І хоч поодинокі найважніші ділянки, на його повне вдоволення і заслужене признання, всеціло опановували найближчі зі співробітників: О. Сеник, Я. Барановський, М. Капустянський, М. Сціборський, В. Курманович, перший як канцлер і організатор матеріяльних засобів, другий як секретар ПУН, третій і п'ятий як першорядні знавці військового діла, а четвертий як ідеолог і незрівняний пропаґандист, — то щоб піти назустріч щораз більшим і більшим вимогам, що їх диктувала ситуація, треба було розглянутися і притягнути до поодиноких преважних завдань нових співробітників повного довір'я, зокрема в політичнім рефераті, який в останніх роках вів Євген Михайлович сам особисто в ПУН.

Я уважно і скупчено стежив за кожною з думок Євгена Михайловича, що їх він висловлював з найбільшою чіткістю і не міг не завважити вібру в його голосі та запитливого зору його очей, коли він, відважуючи одне слово за другим, у висліді останніх міркувань своїх запропонував мені виїхати за кордон і стати його заступником в ПУН. Оформлення цього мало б

наступити на II. ВЗУН в наступнім році; в цім напрямі він підняв уже заходи, порозумівся з ким слід і не очікує найменших труднощів у переведенні в життя цього задуму; слово тільки за мною. Правду кажучи, я був заскочений пропозицією Євгена Михайловича, але супроти нього, з яким в'язало мене стільки літ спільних радощів і смутків у більше ніж дружній співпраці, я не зволікав з відповіддю і не просив часу до надуми, а відразу заявив: коли він уважає, що мені треба це зробити, що він пропонує, то я, свідомий ваги справи, піду назустріч його бажанню і не сумніваюся, що моя дружина згодиться добровільно покинути Край.

— Довершимо ще великого діла, полковнику! — закінчив вдоволеним голосом Євген Михайлович цю частину нашої розмови. При цьому радив мені доповнити знання французької мови і, по змозі, здобути знання англійської. Ми умовилися, що Євген Михайлович своєчасно мене в наступнім році повідомить, коли мав би я ліквідувати мої справи в Краю і готуватися до виїзду. Не минув рік, коли не стало в живих Євгена Михайловича і коли доля судила мені, згідно з його волею, стати не його заступником, а його наступником.

Вже давно зайшло сонце за стіною пралісу, вже вечірні сутінки затирали щораз більше і більше обриси татранських шпилів, коли все ще продовжували ми нашу розмову, спиняючися на щораз то нових і нових питаннях. Уважаючи, що нам всім уже пора повертатись, перервали наші жінки з Юрою нашу — хто з нас міг подумати про це — останню розмову, і ми вже гуртом, вп'ятьох, гуторячи про всячину, добрели до нашої готелевої кімнати, звідки, помившися й обтершися з пороху, зійшли до рясно освітленого ресторану. Ще дві години милої спільної гутірки за вечерею, — і надійшов час прощання, щоб їм втрійку начас поспіти до нічного поїзду до Щирби.

Дружній стиск руки, «Щасливо!», «Слава Україні!» — і лишилася за нами ця незабутня розмова, незабутня — як виявилося незабаром — остання зустріч.

Д-р Остап Грицай

ТІНЯМ ВОЖДЯ

Немає, каже Христовий Євангелист — більшого подвигу над той, що його довершує брат, віддаючи своє життя за брата.

Слава ж Тобі Вождю великодушний, Брате сердешний, Жертвоносцю Народу, любов'ю безмірною сповнений!

Слава!

Часи бурхливим хаосом проминатимуть і довгі віки минуться, епохи далекі будуть чергуватися й століття минатимуть у безвістя вічности, а Ти Вождю і Вою, Ти Лицарю й Герою України без догани й без тривоги, Ти будеш жити вічним життям у пам'яті Народу, який шануватиме в Тобі водно й назавжди окличника й творця нової боротьби за власну державу.

Во істину, Великомученику Нації: Ти й подвиг Твій всежертвенний, Ти житимеш у пам'яті Твойого Українського Народу так довго, як довго ясні небеса України над рідною Тобі землею, як довго леготи шовкових блакитів України овіватимуть високі могили Її героїв і як довго Дніпро гомонітиме гомоном хвиль своїх бурхливих.

Бо все це буде й найдальшому майбутньому одна — одинока пісня про Тебе.

Юнаком Ти пізнаєш кожен круг, кожну ділянку, кожен відтинок роботи для нації, доступної для Твоїх молодецьких рук. І коли Ти в городі Льва кінчаєш ґімназію, Ти вже ведеш і провадиш. Ти вже ніби чуєш таємні сурми збройної України, що взивають Тебе всилу призначеної Тобі великої судьби, судьби Вождя Народу, на криваві боєвища за Державу України.

Отак у бойових рядах за право України стояв Ти вже тоді, коли на барикадах академічної молоді у Львові боровся за право Народу на власний університет і в процесі 101 Твоїх товаришів свідчив проти ляцького ворога.

Один же із перших Ти з вибухом світової війни між тими, що зо зброєю в руці станули на прю з московським ворогом і стояли мужньо в окривавлених лавах оборонців Маківки. Один із перших, Ти тоді між тими, що добачують у війні народів змогу порвати кайдани й завершити оконечною перемогою колишні змагання Хмельницького й Мазепи. І один із перших Ти між орґанізаторами збройної сили народу тоді, коли, попавши в московський полон — найперше в Чорному Ярі, а далі в Царицині — з вибухом революції 1917 р. намагаєшся з полонених братів витворити насамперед кадри свідомих українців, а далі бойові ряди, спосібні до охорони щойно воскреслої української держави.

І це тоді Ти стаєш незабутнім і незрівняним творцем і командиром Січового Стрілецтва! А з ним Ти в той час і одиноке збройне заборало народу в силу Твойого творчого хотіння вести нарід до бою, до лицарської розправи з його

Могила Полковника в Роттердамі

споконвічними ворогами. І простуючи до тієї мети Ти йдеш шляхом Твойого геройського призначення непохитно й незломно, без ваги й без спочинку, мучений водно тим вогнем вічного революціонера в Тобі, отим, тільки Тобі питомим страдницьким неспокоєм, що вражав нас у Твойому обличчі іноді мов скатований мукою вид Христа, і віяв від Тебе прескорбним подихом почорнілого поля нації.

Бо це ж на Твоїх плечах мали ваготіти преважкі спадщини Переяслава й Полтави, і на Твої плечі впали й крицеві скрижалі Шевченкового заповіту.

О, Ти чув водно його могутній поклик:

Кайдани порвіте!

Твій черговий твір, що йому грізно-величаве наймення: УВО. Дійсно: Це подвиг подвигів на понурім овиді епохи, коли Ти зважився створити його.

Це знову акт залізної волі Вождя в Тобі і акт Твоєї непримиримости супроти ворогів України — бо ж тоді пропала українська армія й пропали всі її уряди, і пропав і ввесь слід суверенности зруйнованої української державности. Та Ти не кидаєш і тоді зброї, не здаєш бойових прапорів .. 1921 ... Ти в підземеллях. В катакомбах нової, водно горіючої революції, якої вибухи трясуть грабіжницькими владами. І гонили Тебе люті вороги по всім світі, але Ти на Твойому шляхові ні не хитаєшся, ні не стаєш, не лякаєшся ні своїх Юдів, ні вражих пекол:

Ти все в бою.

Невидимі руки Твоїх невмірučих, безіменних лицарів писали ворогам страшне Мене — Текель местників. З цих рядів — таксамо ось, як і з рядів Твойого Стрілецтва — вийшли згодом нові люди, нові борці, нові герої України. Крім УВО Ти ще творцем ОУН. І тут Ти об'єднуєш во ім'я ідеї соборности представників усіх середовищ України. І як колись молодцем Ти в Зашкові ніс світло національної свідомости між селян, так на вершинах Твойого життя Ти збройним чином борців із рядів ОУН та словом її діячів твориш ту ідеологію збройного націоналізму, що обхоплює нині весь нарід та являється вершком тисячилітньої культури України.

І як невінчаний володар усієї України Ти віддав Твоє життя за волю й державу Батьківщини, Ти, Єдино Дорогий і Незабутній.

Але ми з печаттю Твоєї святої крови підемо до останнього бою і в мандрівку віків.

Ген.-хор. Микола Капустянський

ПОЛКОВНИК Є. КОНОВАЛЕЦЬ ЯК ВІЙСЬКОВИК

Війна родить героїв, а революція вождів (Воєнна Історія). Козачий склад має велике значення, а ще більше — душа армії — її командний склад. А найбільшу ролю відіграє розум і воля армії — її вожді. (Похід Української Армії на Київ — Одесу в 1919 році, книга друга).

Перша половина 20-го століття стала переломовою епохою світових війн та великих національних і соціяльних революцій. В лоні їх розпочалася доба українського новітнього ренесансу національною революцією та визвольною боротьбою в тяжких умовах осамітненої України на всі сторони світа білого. Під цим кутом бачення і треба розцінювати її героїчні, часами трагічні періпетії боротьби, осяги, неуспіхи, традиції, перспективи і дороговкази. Нарешті вагу і значення її політичних і революційних речників, а також і військових.

Українська збройна революційна сила — Дієва Армія —творилася і змагалася у вирі цих бурхливих подій — 1917-22: боротьби партій і різних орієнтацій на зовнішньому форумі. А що ми вважаємо найважливішим — це зливи неперевершеної підступної пропаґанди червоних, під спільний акорд і акомпанімент білих «единонеділимців». Цьому всьому дуже важко було Центральній Раді УНР успішно протиставитись з різних причин, зокрема з браку у них «единомислія» під аспектом політичним і соціяльним. Отже, всі ці скомпліковані обставини, а також і форми модерної тотальної війни відбивалися і поважно впливали на організаційні пливкі форми військових формацій, а разом і на характер наших збройних революційних сил і повстанчих формацій.

Назагал в Дієвій Армії майже кожна з більших формацій, а саме корпуси або групи, дивізії, навіть часами окремі полки мали питому їм відмінність і своєрідне обличчя, що його у великій мірі надавали їм їх командири, а також і командний склад. Наведемо приклади: одну з найсильніших частин Дієвої Армії Запоріжський Корпус створив генерал Натіїв і загартував в успішних боях, гідним йому заступником був полк. Болбочан. Проте, коли навесну 1919 р. почали кермувати тим корпусом Данченко і Волох, то вони спричинили катастрофу на південному фронті. Потім полк. Сальський цілком відновив його велику боєздатність і витривалість. Також пригадуємо повстанчу групу полкового отамана Юрка Тютюника. Він її сформував, приєднав до Дієвої Армії і керував нею «по своєму образу і подобію». Не слід поминути невгнутої Вапнярської групи і неперевершеної в боях третьої Залізної Дивізії, сформованої її талановитим командиром полк. Удовиченком. Гідна уваги своєрідна шоста Січова Дивізія, сформована в Ланцуті в 1920 році полк. Безручком, яка так визначно пописалась в польсько-совєтській кампанії тогож року.

Заслуговує уваги Гордієнківський полк. ген. Петрова. Ці частини і незгадана тут волинська група та ще інші — всі гармонійно боролись попліч за директивами штабу Дієвої Армії.

Але, найбільш своєрідною, значно відмінною, ми сказали б, неповторною політично-стратегічною формацією, був корпус Січових Стрільців з його творцем і незмінним командиром Євгеном Коновальцем. Січові Стрільці — це фактично була Гвардія Української Центральної Ради і Уряду Української Народної Республіки та її головна опора. Корпус Січових Стрільців своїм вояцьким складом січово-стрілецькою ідеєю, духом і наставленням став кузнею українського військового соборництва і вдалим того ролу експериментом. (В корпусі було по половині вояків Західніх і Центральних Земель). Назагал це була невмирущої слави військова частина. Щоби правдиво оцінити полковника Євгена Коновальця, як одного з полководців української визвольної боротьби, треба визначити ролю і питому вагу Січових Стрільців в добі Української Центральної Ради, за Гетьманату і при Директорії. Тоді вже можно у весь ріст побачити постать їх командира та видатні риси його вдачі.

Пригадаємо ці етапи: 1) Доба Української Центральної Ради. В листопаді 1917 року почав організуватись в Києві галицько-буковинський Курінь Січових Стрільців. До нього поволі наспівають з Царицина з полону вояки, старшини Андрій Мельник, Роман Сушко, Василь Кучабський і другі. Вже в січні цей курінь під кермою полк. Коновальця стає сильною своїм духом, організованістю, дисципліною і озброєнням, також і боєвою маневровою формацією в складі трьох сотень піхоти, одної кулеметної і одної батареї. Полк. Коновалець здобуває собі повне довір'я Центральної Ради УНР. Січові Стрільці вже беруть видатну участь в обороні підступів до Києва (сотня Романа Сушка) проти навали Червоної армії, а зокрема в успішній боротьбі з більшовицьким повстанням у Києві. Січовики змагаються в найтіснішій бойовій співпраці з гайдамацьким кошем Симона Петлюри і з ним особисто. Головно їх спільними зусиллями, а також і молоді — Героїчних Крутян, вільних Козаків, Гордієнківців і інш. частин, пощастило ціною великих жертв затримати наступ Муравйова та здушити повстання

в столиці; а тим виграти час для підписання Берестейського договору дня 9. 2. 1918 року. Ми маємо підстави твердити на марґінесі перебігу бойових подій, що без допомоги Січових Стрільців героїчні оборонці Столиці сами не спромоглись би виграти в цей, так конечний. час і — тоді ситуація кардинально змінилась би для нашої справи.

В пляновому відвороті Центральної Ради, Уряду і війська з Києва, полк. Коновальцеві з його Куренем поручено охорону Центральної Ради і Уряду, а сотня Романа Сушка прочищує їм шлях на Захід. В березні з поворотом війська і Уряду до Києва Січові Стрільці розгортаються вполк, поповнюючись вояками з Центральних Земель, — що вже цілком надає форму і зміст соборницької військової формації. Січовики залишаються в Києві, як надійна опора Центральної Ради і Уряду.

2) За Гетьманату. Дня 29 квітня 1918 року німці повалили Уряд Української Народньої Республіки. До влади прийшов Генерал Павло Скоропадський як Гетьман України. Січові Стрільці вірні, леґітимному урядові УНР, відмовляються співпрацювати з Гетьманом. У висліді німці їх обезброюють. Відмовились співпрацювати і українські національні кола Центральної Ради, а це заважило на поставі Січових Стрільців. Частина Січових Стрільців з Романом Сушком на чолі подалась до Запорозької дивізії. Євген Коновалець, Андрій Мельник і Стрілецька Рада залишилася в Києві.

В Україні ситуація поволі починає все більш заломлюватись. Німці поводяться, як окупанти. Селянство відповідає повстанням, його гасять карними сотнями гетьманської влади з допомогою німців. Гетьманська влада все більш підпадає впливові реакційних москвофільських угруповань, Гетьман не в силі їм опертись. Український Національний Союз в гострій опозиції проти Гетьмана хоче рятувати наші національно-державні здобутки, але безуспішно. Тим часом перемагає Антанта. Гетьман робить катастрофальні потягнення, оголошує 14 листопада відомий федеративний маніфест, перекреслюючи нашу хартію свободи (універсали).

Того ж самого 14 листопада 1918 року Директорія, вилонена Українським Національним Союзом, в обороні суверенности Української Держави, проголошує заклик до повстання проти Гетьмана і його влади. Треба зазначити, що полковники Євген Коновалець і Андрій Мельник постійно вживали всіх зусиль, щоб Гетьман тримався національних позицій. Навіть ще 15-го листопада полк. Коновалець востаннє закликає Гетьмана уневажнити маніфест і запевняє його, що тоді Січові Стрільці стануть в його обороні. На превеликий жаль, Гетьман Павло Скоропадський не завернув... А Січові Стрільці тоді вже всеціло підтримали Український Національний Союз і Директорію. Почалося народне повстання, в якому ключева роля припала Січовим Стрільцям.

Пригадаємо три фази того повстання: Біла Церква — район розташування Січових Стрільців і Фастів стають головною квартирою Директорії і головного отамана Симона Петлюри. Дня 18-го листопада Січові Стрільці під Мотовилівкою наносять вирішальну поразку сильному відділові князя Святополк-Мирського; цим відкрито шляхи до Києва. Січові Стрільці розгортається в Осадний Корпус, прилучивши до себе Сердюцьку дивізію з кінним полком. Цей корпус має вже понад 20 тис. вояків, себто сформована фактично армія, під кермою полк. Коновальця. На Лівобережжі приєднуються запоріжці і інші військові частини. Повстання охоплює всю Україну. Та його долю вирішує Осадний Корпус. Дня 14 грудня 1918 року Січові Стрільці і Дніпровська Дивізія вступають у Київ. Того ж дня Гетьман Павло Скоропадський офіційно зрікається влади. Так за один місяць боїв Директорія мечем уневажнила цей політично й психологічно шкідливий федеративний акт з Росією і відновила суверенність Української Народної Республіки. Назагал авторитет полк. Євгена Коновальця і популярність корпусу Січових Стрільців ще більше зростають. Полк. Андрій Мельник, його права рука, стає начальником штабу Дієвої Армії, як речник Січових Стрільців та видатний і популярний діяч у війську і суспільстві.

Привернення суверенности Українській Державі було осягнуте дорогою ціною. Україна знову опинилась з чотирьох боків оточена ворогами, а саме: москалями, червоними і білими, поляками та вороже наставленою Антантою. В Україні ширилась большевицька пропаганда, повставали вогнища безладдя і анархії. За таких обставин в період Директорії корпус Січових Стрільців в героїчному змагові Української Армії під кермою Головного Отамана Симона Петлюри являється як один з її головних складників. А саме: в тяжкій обороні Києва і в боротьбі з анархією і отаманією, в квітневому протинаступі Дієвої Армії, атакуючи Бердичів, в прориві більшовицького фронту і в Проскурівській операції, в липні-серпні в переможному поході об'єднаних армій галицької і наддніпрянської на Київ-Одесу, потім у війні з Денікіном і нарешті в жахливому чотирикутнику смерті і в відвороті на Любар. Тут у грудні 1919 р. полк. розв'язує Корпус Січових Стрільців, не бажаючи співпрацювати з поляками з шкодою для соборности українських земель. Полковник творить славетню українську вій-

ськову орагнізацію — УВО, яка іншими методами продовжує визвольне змагання за Самостійну Соборну Українську Державу. Назагал Стрільці — ця «пар екселянс» військово соборницька формація, добре зорганізована і відповідно вивінована — відограла поважну ролю в перипетіях багатогранної визвольної війни, а їх незмінний героїчний і талановитий командир виростає на історичну постать.

Отже, скажемо ми: полковник Є. Коновалець був не лише здібним командиром на бойових фронтах, але також полководцем і організатором визвольних формацій української національної революції з її багатогранними і відповідальними завданнями політичного і військово-організаційного характеру.

Полковник добре вмів оцінити ситуацію, повзяти рішення і неухильно його реалізувати. Євген Коновалець зі своїми найбільшими друзями і дорадниками: полк. А. Мельником, цим лицарем без страху і догани, полк. Сушком, моїм побратимом і Січовою Радою ніколи не зловживали ні своєю, ні січовиків виключною популярністю для власної амбіції. Полковник і його довкілля жертвенно служили своєму народові, як дисципліновані керівники, високобоєздатні військові формації. (див. Причинки до Історії Української Революції — Коновалець). Січовики помагали Головному Отаманові ліквідувати авантюри Зеленого, Оскілка і інших.

Назагал полк. Коновалець був мужній, спокійний і тактовний. Також без сумніву мав він великі організаційні здібности, визначався творчою працездатністю і мав великий провідницький хист. Його політично-державницька цілеспрямованість, глибокий патріотизм, безкомпромісова жертвенна боротьба за суверенну Соборну Українську Державу — були для полк. Коновальця завжди категоричним імперативом і дороговказом його життя аж до геройської смерти. Твором його провідницьких здібностей було славнозвісне УВО і великий націоналістичний рух ОУН — цей авангард воюючої України, вождем якої і був полк. Євген Коновалець. Ми з полк. Коновальцем дружно співпрацювали від Києва аж до трагічного Ротердаму.

Юрій Артюшенко

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ

Полковник Євген Коновалець був тим першим, хто в відроджену Українську Реґулярну Армію, а там і в широкі народні маси ділом втілював соборницьку ідею державности. Тому не дивно, що пізніше ми — група військовиків наддніпрянців, овіяних романтикою історичного минулого та під впливом «Історії Русов», «Козацьких літописів» і «Кобзаря», — вже в початку 1917 року включилися в українську національну революцію, предтечу української державности, а на чужині, як члени Леґії Українських Націоналістів, пішли на створення Організації Українських Націоналістів і на передання Проводу в руки Коновальця. Бо в наших очах він був не лише дієвим соборником, але й ісповідником джерельно-чистої національної ідеї та речником власних сил і власнопідметности дії.

В ньому ми бачили того, кому все дороговказом була дата 22. січня 1918 і 1919 рр., а доказом цього є тодішні статті в усій націоналістичній пресі, присвяченій цій великій даті, як напр., стаття — «22. січня», — автора цих рядків, — ще в 1936 році на сторінках паризького «Українського Слова», а пізніше на сторінках інших націоналістичних видань.

По траґічній смерти Симона Петлюри, Євген Коно став для нас переємцем по Симоні Петлюрі живої тяглости нашої визвольної боротьби, в якій гаслом було: гармонія між фронтом і запіллям, між національно-державною дією в Україні й державною дією на чужині.

Уже з цих кількох рядків видно, що ми полк. Євгена Коновальця вважаємо за найсвітлішу історичну постать нашої доби, постать, яка стоїть в першім ряді серед перших по Симоні Петлюрі.

Затримаймося ж коротко над цією постаттю, над постаттю полк. Євгена Коновальця.

Полковник Євген Коновалець — це командир Корпусу Січових Стрільців; командир дальшого найактивнішого звена Української Армії — УВО; реформатор української політичної думки, керманич українського націоналістичного руху; Голова Проводу ОУН і основоположник її ідеологічних і програмових засад.

Євген Коновалець — це натхненник обновлення, давніх прямувань української нації до з'єднання всіх українських земель в одну Самостійну Соборну Державу.

Коли з-під звалищ московської імперії вставала Україна, то давню традицію власних збройних сил із своїм командним складом спершу було втілено в формі добровільних військових формацій. Що більше, в справі формування Української Армії перехрещувалося багато

протилежних поглядів, включно до таких, як то появилися на сторінках «Робітничої Газети» (чч. 31-32 з 7 і 8 травня 1917 року), якогось полковника Є. Долинського, який в них доводив, що: «Україні не треба козаччини, ні сталого війська...», бо, мовляв, «ми присутні при процесі останньої агонії постійних армій».

Тоді Українському Військовому Генеральному Комітетові, на чолі якого стояв Симон Петлюра, тяжко було боротися з відосередніми силами, що кидали клич: «Геть армію! Міліцію замість неї.». Це було в той час, коли український нарід був у війні не тільки проти Заходу, що хотів, без заключення миру, прийти до Києва — як новий окупант, а і проти Сходу-Півночі, що не хотіла зректися дальшої окупації України; до того ще й у боротьбі з російськими частинами, що кидали фронт і прямували через Україну в Московщину чи на Дон або Сибір, а інші сунули на Київ, з наміром захопити його в свої руки. Тоді ж і в самому Києві — вночі 8. серпня 1917 року, московські кірасири, згідно з перфідним наказом московського команданта Києва полковника Оберучева, обстріляли потяг з українськими військами, які з наказу Центральної Ради їхали на фронт проти наступаючих із заходу нових окупантів — німецько-австрійських військ. Від цього обстрілу тоді 16 козаків Богданівського полку були вбиті, а 30 поранені.

Завдяки цим частинам, як і зукраїнізованим частинам на фронті, німецько-австрійський наступ здержано, що і стало одною з причин, яка заставила Центральні Держави підписати мировий договір з Україною.

В цей бурхливий революційний час Євген Коновалець приходить на поміч Симонові Петлюрі у створенні українських збройних сил. В протиріч усім існуючим тоді відосереднім силам організує Галицько-Буковинський Курінь, що як скеля серед розбурханих морських хвиль — утримується в Києві, аж до передодня підписання мирового договору і відходить з Києва із «Окремим Запорізьким Загоном» генерала Прісовського та з іншими частинами, що боронили Києва.

Трохи пізніше, коли по листопадовім чині 1918 року представники Західніх Земель приїжджають у Київ за військовою допомогою, Євген Коновалець не залишає Наддніпрянщини, бо вважає, що: «Утратою наддніпрянської бази Галичина буде втрачена для українців навіть і тоді, коли галицькі війська відберуть Львів, тому поміж Польщею й Большевією сама Галичина ніяк втриматися не зможе». (Євген Коновалець у «Причинках до історії української революції» стор). 14.

Сьогодні ті, що тоді були іншої думки, з упадком Польщі, вже самі побачили, якими далекосяглими були висновки полк. Євгена Коновальця.

Полковник Євген Коновалець виявив повну субординацію як супроти Української Державної Влади, так і супроти Симона Петлюри, — як Голови Держави і як Головного Отамана Українських Військ Соборної України. Напр., коли полковникові Євгенові Коновальцеві деякі групи пропонували, щоб він перебрав силою владу в свої руки, полк. Євген Коновалець рішуче від цього відмовився з тої причини, що той уряд був для нього «формально-правним і цілком законним».

По трагічній смерти Симона Петлюри полк. Євген Коновалець, а з ним і всі націоналістичні організації, стали одними із тих найперших, які віддали пошану його пам'яті, як Голові Самостійної й Соборної Української Держави й Головному Отаманові всіх збройних сил Соборної України.

Не менш далекосяглим, як і попередні потягнення, було покликання ним до життя в 1920 році УВО, як дальшого звена Української Армії, переходового характеру, для продовження революційної боротьби за державність, зберігаючи в УВО старі кадри Української Армії як галичан так і наддніпрянців.

До осягів полк. Євгена Коновальця належить і підбудова підпільно-революційної боротьби на українських землях політичною програмовістю та світоглядово - ідеологічною обгрунтованістю. Це і привело до створення ОУН, яка започаткувала новий етап боротьби, що позначився новим героїзмом і жертвенністю. Етап, в якім зокрема в час останньої світової війни тисячі націоналістів та їх однодумців зложили своє життя, між якими сл. п. Олег Ольжич, Олена Теліга, її чоловік — Михайло Теліга, Орпан Чемеринський, Іван Рогач, Олійник, Яковенко, всі вже молодшого покоління, та багато - багато й з старшого. Вони мертві, але є для Москви страшнішими за живих. Не говоримо вже тут про тих невідомих героїв, які полягли на полі бою в УПА, чи в інших українських збройних формаціях у боротьбі з московськими і німецькими окупантами, одержавши перед тим революційне хрещення в ОУН.

То ж національно-революційні здобутки ОУН, духового, морального й політичного характеру поглиблювали і побільшували стан духової самостійности й соборности та політичного потенціялу українських сил, що зростали не тільки в найдальших закутках українських земель, але й у всіх навіть найменших осередках української еміграції Старого та Нового Світу.

За життя й по смерти полк. Євгена Коновальця — його ім'я, як і ім'я Симона Петлюри, не перестає бути страшним для всіх ворогів України.

Симон Петлюра і Євген Коновалець є персоніфікацією найгероїчнішого періоду нашої доби.

Євген Коновалець є уосібненням тих великих прагнень української військової молоді, які вона винесла зі збройних змагань 1917-20 рр. і розгорнувши їх у систему нових духових, соціяльних та політичнихісповідань, продовжує по сьогодні чинно, ціною життя, їх здійснювати.

Євген Коновалець — це носій нових найздоровіших і найтривкіших основ людських взаємовідносин, де «національне і соціяльне» творять органічну єдність.

Євген Коновалець — це уосібнення інтересів нації, як найвищих цінностей в осередку визвольно-революційних змагань.

Євген Коновалець — це виразник ідеї власних сил і власнопідметности на кожнім відтинку державної дії, що є для московського імперіялізму одною з «головних небезпек».

Євген Коновалець пов'язує українську ґльобальну політику, яка включає найдальше висунені форпости України — Карпатську Україну та Зелений Клин і роспорошену по цілому світі українську еміґрацію з проблемами центральної Европи, Азії та Нового Світу.

Євген Коновалець, як і Симон Петлюра, є дороговказом і дзвоном рятунку, хоч цього світ не хоче бачити та не хоче чути слів пересторогн: «Як довго немає самостійної української держави, так довго не буде порядку в Европі. Всі союзи будуть нереальними». (Євген Коновалець).

Євген Онацький

ДО БІОГРАФІЇ сл. п. полк. Є. КОНОВАЛЬЦЯ

Редакція «Самостійної України» повідомила мене, що травневе число має бути все присвячене 25-літтю смерти сл. п. полк. Є. Коновальця і запросила мене щось до того числа також написати.

Вважаю, що буде найкращим, коли замість мене промовить із сторінок «Самостійної України сам Полковник. Досі, на жаль, дуже мало оголошено автентичних листів Голови ОУН, що висвітлювали б окремі епізоди його життя й діяльности, що далеко не була встелена рожами.

Подаю тут дещо, що відноситься до виселювання Полковника із Швайцарії, де він проживав у Женеві до кінця 1935 р.

В обіжному листі з 16. 1. 1935, заадресованому мені, В. Мартинцеві, Дм. Андрієвському, Є. Ляховичеві й полк. Р. Сушкові, він писав:

Доводжу до відома Панів, що сьогодні о год. 1. пополудні тутешній шершень (поліцай, Є. О.) доручив Вірі (псевдо Полковника, Є. О.) наказ негайно виїхати з тутешньої країни. Зроблено це без якогонебудь попереднього слідства, або хоч би найменшого переслухання. Причин треба шукати в демарші або поляків, або червоних.

Тому, що до 12 год. ночі треба було виїздити, порушено всі можливі пружини, щоб одержати відрочення — бодай на 24 години — рішення відносно виїзду. На інтервенцію спеціяльно нанятого адвоката та литовського консуляту відрочено реченець виїзду на 48 годин. Завтра рано іде Віра до Берна, де має стрінутися з представником литовського консульства, щоб на місці в федеральному уряді поробити відповідні заходи.

Великих надій на те, щоб удалося щось зробити з важністю на довший протяг часу, майже немає. Будеться робити старання, щоб бодай родині Віри дозволити ще деякий довший час тут перебути.

Щодо місця (евент. країни), куди Віра поїде, будуть ще переслані Панам додаткові відомості».

Слава Україні!».

В другому своєму звідомленні з 18 січня, Полковник писав:

«... Вчора їздив я до Берна, де стрінувся з представником литовського консуляту (Полковник жив на литовський пашпорт, Є. О.). Користуючись його допомогою, мені вдалося балакати безпосередньо з генеральним федеральним прокурором, себто в того роду справах останньою інстанцією. Балачка тривала понад годину. Від прокурора довідався я, що від поляків одержали вони донос проти мене, а саме, що я являюся духовим провідником того українського руху, якого головне завдання — виконування терористичних актів; що я, мовляв, усі мої листи підписую псевдонімом «Віра»; що до мене до Женеви приїздять ріжні люди, а зокрема, що мене відвідували Сеник, Грибівський і Сушко (Сеник і Грибівський одна й та сама особа, Є. О.). З них Грибівський був тим, що привіз мені з Америки більшу грошеву суму на піддержку саме терористичної акції; Сушко ж являється одним із головних організаторів тої акції; врешті, що я тепер занятий організуванням атентату на польського міністра закордонних справ Бека.

Далі заявив мені ген. прокуратор, що він цей донос переслав до женевської влади, щоб вона

на місці перевірила правдивість тих замітів і спеціяльно щодо пункту про намір атентату на Бека прийняла відповідні міри обережности, — причому ствердив, що женевська поліція не поступила правильно, коли, навіть без попереднього переслухання мене, відразу взяла рішення видалити мене й то під такими тяжкими умовинами, а саме щоб на протязі найближчих 6 годин я, враз із родиною, опустив межі Швайцарії.

На піднесені в доносі заміти дав я ось яку відповідь:

Щодо мого духового провідництва, то я подав коротко (куррікулюм віте», а зокрема про мою ролю, яку прийшлося мені відограти підчас наших визвольних змагань. Далі подав я прокуророві про дійсне положення українців в теперішній момент у першу чергу під большевицькою та польською займанщинами та заявив, що адже ні для кого не тайна, що українці і на СУЗ (Східніх Українських Землях, Є. О.), і на ЗУЗ (Західніх Українських Землях, Є. О.) стоять у дальшій затяжній боротьбі з одного боку з большевиками, а з другого — з поляками.

Беручи під увагу цю мою ролю в часі визвольних змагань, а далі дійсне положення українців під теперішній момент, я не заперечую, що в цій затяжній боротьбі зокрема молоде покоління, виховане на традиціях тих визвольних змагань, хоче в моїй особі бачити символ дальших українських визвольних змагань, яких кінцева ціль — створення української держави. Саме те намагання українського загалу, зокрема української молоді, бачити в мені той видимий символ тяглости змагань українців до самостійности, і є причиною тих атак і ненависти до мене як зі сторони поляків, так і большевиків. Тим теж треба пояснити, що як одні, так і другі, намагаються мене в першу чергу морально нищити і робити мені всякі можливі труднощі, зокрема, представляючи мене, як провідника наскрізь терористичної організації, утруднювати мені перебування в будьякій країні. З уваги на це я мушу дати пояснення, що український визвольний рух в основі не терористичний. Його завдання — в першу чергу **підготовити український загал до того, щоб у випадку якихось міжнародніх компліқацій українська нація була зріла до тих подій та щоб при розвої тих подій була вона підготовлена до створення своєї власної держави,** (підкреслення моє, Є. О.), бо ж відома річ, що недержавні нації визволялися і ставали державними в історії якраз під час того роду конфліктів. Український визвольний рух ніяких терористичних актів, на взір Марселю, не переводив, а коли на самих українських землях являються спорадично того роду випадки, то пояснення їх треба шукати не в якомусь наказі згори від духового провідництва всього руху: їх треба вважати спонтанними, бо, відомо, кожна акція викликає реакцію. Тим тільки треба пояснювати собі того роду акти на українських землях і під поляками, і під большевиками. Про положення українців під большевиками, мабуть, точніше розказувати не потребую, бо воно вже в світі загально відоме. Большевики, не маючи змоги здушити визвольні змагання українців, вхопилися навіть того роду засобу, як виморювання всієї нації голодом.

Щодо ролі Польщі, то багато про неї говорилося на засідання Союзу Народів в 1930 р. під час теж відомої у світі «пацифікації», переведеної поляками на українському населенню. Польща, якій признано в Версалі заселені українцями землі, дістала їх під умовою, що буде заведена на них територіяльна автономія. Тих міжнародніх зобов'язань Польща не тільки не дотримала, але, що більше, всі надбання українців ще з австрійських часів поліквідувала. І коли тепер трапляються того роду випадки, як убивство Перацького, то їх не можна вважати якимсь актом передуманим і упляннованим згори, а тільки, як реакцію на ту ролю, яку Перацький грав супроти українців, як міністр унутрішніх справ, якому підлягав увесь поліційний апарат. Саме він був автором та ініціятором т. зв. «пацифікації». Розуміється, поляки кожний спонтанний акт стараються пояснити, що, мовляв, саме населення вдоволене з теперішніх обставин, та тільки купка невдоволених анархістів, які стараються в штучний спосіб, що більше — під впливом чужих держав — організувати певні акти, як доказ невдоволення населення.

І так поширювали вони давніше провокаційні вістки, що українська проблема — це німецька вигадка та що багато українців — просто німецькі агенти. Тепер же, відповідно до настроїв у світі, стараються підносити заміт, що українці — терористи. Оскільки ж іде про мене, намагаються вони за кожний, хоч би найменший прояв невдоволення українського населення, робити безпосередньо мене відповідальним.

Щодо приїзду, то признав я, що Грибівський був у мене, одначе, мало це місце давно, мабуть, у 1933 р. Натомість, — що, врештою, відповідає дійсності, — заперечив я, що Грибівський привіз мені якібудь гроші з Америки. Наша еміграція в Америці безперечно збирає гроші на ріжні крайові цілі, одначе, ті зібрані гроші пересилаються безпосередньо до краю, і, оскільки ходить про мене, то з того роду грішми нічого спільного я не маю і мати не хочу. Того роду збірці серед американської еміграції на наші цілі я не тільки не противлюся, але навпаки, в моїх статтях ще загрівав до неї.

Побут Сушка в Женеві я заперечив.

Заміт про намагання організувати будьякий атентат на женевському ґрунті назвав найбільшою провокацією. Поляки, використовуючи теперішні настрої в світі, хотіли б безперечно таким способом впровадити в блуд швайцарську владу і тим чином відібрати мені можність дальшого перебування на швайцарській землі. Треба признати, що їм ця провокація до певної міри вдалася, і найкращим доказом цього — наглий наказ, виданий женевською владою...

Мені особисто дуже неприємно, що швайцарській владі приходиться мати стільки клопотів з моїм тут побутом, одначе, на мою думку, ті клопоти не можуть виправдати того роду поступовання швайцарської влади супроти мене, як це мало місце в 1932 р., а зокрема тепер.

При цій нагоді хочу зазначити, що після корисного для мене полагодження в 1932 р. наказу відносно мого видалення, я, після поради з моєю ріднею, в надії, що подібні випадки вже не будуть мати місця, рішив найняти помешкання та його умеблювати. Коли б у мене були подібні наміри, що їх підсовують мені у доносі поляки, то, безперечно, був би я не рішався закуповувати меблі та влаштовувати себе на сталий побут. Я думаю, що саме це моє рішення —один із важних арґументів, які промовляють проти тих тенденцій, що їх хочуть підсунути мені поляки.

Мені далі відомо, що швайцарська влада цікавиться питанням відносно моїх засобів до життя. З уваги на це вважаю доцільним заявити, що моя дружина походить із заможної родини, та що ми правильно кожного місяця одержуємо досить значну піддержку з рамсни родини моєї дружини (якраз перед тим прийшов чек із Львова, так що я мав змогу його зразу прокураторові показати). Далі я заробляю статтями в литовській пресі і одержую підтримку від наших американських газет, до яких часдо- часу пересилаю статті.

Наприкінці поставив я прокуророві запит, що взагалі мені можна робити тут та що, на його думку, треба оминати, щоб не попадати в конфлікт із швайцарською владою. Зазначив я, що український визвольний рух, незалежно від того, чи буду я до того причасний, чи ні, буде далі продовжуватися, бож українці мають тверде рішення докласти всіх зусиль, щоб, по змозі найскорше, стати державною нацією. Тому заходить питання, чи взагалі українці, які живуть, або будуть жити на швайцарській території, мають право до цих загально - національних змагань докладати і свою цеголку. Я не думаю, щоб швайцарський нарід у засаді був противний визвольним змаганням українців. Щобільше, я, навпаки, думаю, що швайцарський нарід тим змаганням дуже симпатизує, чого найкращий доказ — саме промова надзвичайно серед українців тепер популярного швацарця — президента Мотти, виголошена на засіданні Союзу Народів відносно вступу большевиків до нього (при цій нагоді я прочитав йому той пасус із промови Мотти, де він говорив про Грузію і Україну).

Були ще ріжні дрібні запити, одначе, вони не мали суттєвого значення.

Дуже маркантна, зовсім відрухова реакція прокурора на мої пояснення, мовляв, поляки роблять ріжні доноси, одначе, ніякого доказового матеріялу не дають.

Врешті стануло на тому, що прокурор негайно вишле телеграму до женевської влади з доручення цофнути (скасувати, Є. О.) наказ відносно негайного видалення мене з тим, що я проти самого факту видалення повинен по змозі якнайскорше внести рекурс. (Треба знати, що рішення в справі видалення було того роду, що рекурс не здержує переведення самого наказу, значить, я повинен був виїхати і щойно після того внести рекурс, що безперечно означало б відложення цієї справи «ад календас ґрекас»).

Не виключено, що женевська влада, щоб рятувати свій престиж, буде старатися ще робити слідство на підставі внесеного рекурсу. Значить, ріжного роду несподіванки ще не виключені.

Забув я ще зазначити, що наприкінці моїх пояснень я ще звернувся до прокурора з проханням, щоб, коли дійсно зайдуть того роду труднощі, що мій побут на швайцарській території був би виключений, щоб він тоді старався полагодити справу іншим способом, а не шляхом такого драстичного викидання мене. Я далекий від того, щоб робити надто великі труднощі швайцарській владі, і, коли б такі мали місце, я готов добровільно виїхати без марки якогось злочинця, якого треба насильно видалювати, бо на ділі мені нічого не можна закинути, хіба те, що я — гарячий український патріот. Зрештою, не перецінюючи себе самого, хочу зазначити, що моє ім'я вже досить відоме як у світі, так і на українських землях та примінення супроти мене того роду драстичних мір безперечно не принесе швайцарському народові ніякої користи».

30 січня Полковник мені між іншим писав:

«... Передо мною далі стоїть дуже важлива проблема, що самому мені робити. Наразі вдалося мені відбити ворожу атаку. Це ще не значить, що справа вже остаточно залагоджена, та що ворожі чинники заспокояться. Я думаю, що в скорому часі знову виникнуть нові труднощі для мене, так що в остаточному результаті я всетаки буду примушений покинути ту-

тешню країну. Стає руба питання, куди саме мені їхати, бо на ділі вже **не багато країн залишається в Европі, які б захотіли дати мені право азилю.** Маю враження, що навіть литовці не дуже то хотіли б мати мене в себе, бо, мовляв ,такий мій побут у них безперечно обтяжував би їх. Цим до деякої міри треба пояснити теж, чому литовське представництво, як при попередніх моїх комплікаціях тому кілька років, так і тепер виявило таку незвичайну активність та безперечно в великій мірі допомогло мені відбити ворожі атаки. Безперечно, на деякий час міг би я виїхати до Вас. Одначе, думаю, що й там не вдалося б мені довго задержатися, хібащо дійсно мій побут там у Вас я настільки законспірував би, що через недостачу просто точних відомостей, де я перебуваю, ворожі чинники не могли б почати проти мене своїх інтриґ.

Зрештою, коли б це тільки про мене йшло, то, очевидно, справу можна було б легко наладнати. В мене ж є рідня (навчений власним досвідом, я тому дуже противний, щоб наші провідні члени входили в подружні зв'язки), зокрема є в мене син, якого треба посилати до школи. Почав він учитися по-німецьки, відтак мусів перейти на французьку мову, через що в своїх студіях спізнився. Коли б тепер мусів починати науку ще в іншій мові, то це безперечно причинилося б до дальшого спізнення, при чому теж не було б певности, чи, напр., переїхавши до Вас, ми могли б там довший час задержатися.

Одначе, все те мої особисті турботи, відносно яких, мабуть, ніхто з Вас не зможе мені нічого порадити. Натомість усе ж таки хотілося б мені почути Вашу думку, яка саме країна в даний момент, з уваги на чисто організаційну доцільність, була б для мойого побуту найбільше відповідна...».

Я порадив Полковникові Францію:

«... Я теж думаю, що Вам, на випадок, треба приготуватись кудись переїздити. Ви могли б переїхати до Італії, але, мушу сказати, тут за Вами був би дуже сильний нагляд, який, певно, не був би надто приємний. Думаю, що варто було б залишити Італію на останнє. Мені здається, що черговим етапом, коли б треба було виїздити з Швайцарії, — що, зрештою, ще не певне, — мала б бути Франція. Там Ви мали б можливість і приємність бачити коло себе ген. секретаря і організаційного референта. Франція терпить у себе Троцького, не зважаючи на своє приятелювання зо Сталіним, — тим більше терпіла б Вас...».

У цій справі я мав знову листа-звідомлення від Полковника з 3 травня:

«Вчора пополудні доручено мені третій з черги наказ опустити Швайцарію. Почав я негайно подібні старання, як попереднього разу (в січні) та довідався, що причин цього нового наказу треба шукати в якомусь зажаленні, що зі сторони червоного представництва при Союзі Народів вплинуло до тутешнього кантонального уряду.

З уваги на більшість у тутешньому уряді соціялістів, очевидно, таке зажалення зробило відповідне враження. Має бути також зажалення від поляків. Та досі я не міг ще нічого певного про це довідатися. Коли б так було, то це був би доказ, що між поляками і червоними є в цій справі порозуміння. Зрештою, з ріжних сторін в останніх часах діставав я відомості, що червоні рішили перейти в найближчому часі в наступ проти нас і то як на українських теренах, так і за кордоном.

Після всіх переведених мною заходів при допомозі литовського представництва, яке ще з попереднього випадку мало відповідні директиви, так що наново запитувати не було потреби, вдалося мені нарешті одержати продовження побуту до 10 травня з тим, що в міжчасі мають мене ще переслухати відносно всіх тих замітів, які мають бути в зажаленні проти мене. Від висліду переслухання залежатиме, чи взагалі і як довго зможу я ще тут продержатись...».

Одночасно прийшло й звідовлення з 7 травня:

«В доповнення до попереднього мого звідомлення доводжу, що вчора 6. 5. майже дві години переслухували мене в поліції.

Донос зводився до того, що, мовляв, до мене часто заїздить Карпат (Ярий, Є. О.), та що ми з ним укладали «плян акту на чужих міністрів на женевському ґрунті».

Саме переслухування зводилося в першу чергу до того, щоб я доказав дійсну потребу мого сидження на тутешньому ґрунті; далі — чи, мовляв, я шеф організації, яка примінює терор; врешті, з ким я зношуся на території Швайцарії та які я маю зв'язки з чужиною; ну, і накінець, що я можу заявити, на заміт про мої «кнування» з Карпатом.

Відповідав я приблизно так само, як у січні в Берні в моїй балачці з ген. прокурорм федерації.

Після списання протоколу, який я мусів підписати (цього не вимагали від мене в січні в Берні), заявили мені, що мої заподання вони будуть ще перевіряти, та що я в скорому часі дістану остаточну відповідь.

Назагал мої враження з тих усіх перипетій, які мені прийшлося пережити, ось такі:

Центральна швайцарська влада не за видаленням мене. На кожний випадок, стоїть вона на тому, що моє видалення може наступити

:щойно тоді, коли будуть доказані мені якісь провини. Натомість, кантональна влада, в більшості соціялістична, мабуть, під впливом інтриґ червоних, завзялася за всяку ціну мене позбутися.

Одначе, на загал беручи, я думаю, що мені буде важко тут удержатися просто тому, що раз початі проти мене інтриґи безперечно продовжуватимуться, зокрема коли почнеться якась ширша акція, чисто пропаґандивна за кордоном, чи якась акція на українських теренах. Сидіти ж так вічно в непевності, що завтрішній день принесе, з ріжних причин неможливо...».

«... В прилозі пересилаю звідомлення ч. 3 про мої особисті труднощі. Завтра я мушу звідци виїздити. Думаю поїхати до Цюріху, щоб там на місці порозумітися з литовським консулом. Не виключене, що мій рекурс у справі анулювання рішення тутешнього кантонального уряду в справі видалення мене з усієї швайцарської території буде полагоджений корисно. Тоді треба буде мені оглядатися, чи не осісти б десь в іншому кантоні. Коли б цього не вдалося мені зробити, себто коли б я мусів узагалі Швайцарію покидати, тоді, признаюся Вам щиро, зовсім не знаю, котру країну вибрати мені на постійне місце мого побуту. Ваша порада відносно Франції взагалі не підходить під увагу, хоч би з тої причини, що останній демарш робили проти мене червоні, значить тим більше вони старались би дошкулити мені на французькому терені. Що ж до Австрії, то думаю, що й там можуть виникнути труднощі, бо, як знаєте, тепер Австрія своєї тіні боїться...».

Звідомлення ч. 3. з 14 травня 1935 р.

«Нав'язуючи до моїх попередніх звідомлень, доводжу до відома Панів, що мої старання в справі анулювання рішення відносно видалення мене не увінчалися успіхом. На разі вдалося мені добитися того, що моя рідня може ще деякий час залишитися на місці для ліквідації ріжного роду справ. Натомість я мушу вже в четвер 16-го звідси виїхати.

Вчора вніс я два спротиви: один до кантонального уряду в справі рішення про моє видалення взагалі, а другий до федерального уряду в справі анулювання рішення кантонального уряду про видалення мене з усієї території Швайцарії.

Коли б мій спротив до федерального уряду увінчався успіхом, в такому разі я міг би, до полагодження мого спротиву в кантоні, переждати в якомусь іншому кантоні. Це має бути вияснене в найближчих днях.

У часі всіх моїх заходів вдалося мені сконстатувати:

1. Рішення про видалення мене запало наслідком демаршу большевицької делеґації при Союзі Народів перед кантональним урядом. Цей демарш зробили большевики, рахуючи правильно, що саме в кантональному уряді, в більшості соціялістичному, це зробить відповідне враження.

2. Це — перші спроби большевиків проти нашої Організації.

На основі тих звідомлень, які я з ріжних сторін одержав, треба ждати, що після того йтимуть дальше большевицькі намагання спаралізувати взагалі нашу діяльність як на українських теренах, так і за кордоном. У зв'язку з цим мали вже появитися по ріжних центрах большевицькі аґенти, які мають доручення переводити спеціяльну сліжку за поодинокими нашими провідними людьми.

Подаючи це до відома Панів, я доручаю всім без винятку вжити відповідних заходів обережности, щоб наша організація не впала жертвою большевицької провокації...».

В листі з 20 травня з Цюріху Полковник мені писав:

«... Нав'язуючи до моїх попередніх листів, доводжу до Вашого відома, що все ж таки, проти волі Ніколя і кантонального женевського уряду, федеральний уряд дозволив мені залишитися в Швайцарії до мериторичного полагодження мого рекурсу в справі мого видалення. Я тепер сиджу в Цюріху і вичікую рішення. Думаю, що вся справа повинна бути до кінця цього місяця вияснена. Федеральний уряд зажадав від кантонального переслати йому всі ті документи і матеріяли, на основі яких кантональний уряд узяв рішення про моє видалення. Боюсь, що тому, що в даному випадку зачеплено большевицький «гонор», вони поможуть Ніколеві зібрати все, що тільки буде можливо, проти мене. Можуть для того використати мій зазив, а далі Бараняччі (Ст. Барана, Є. О.) в «Ділі». Самий не знаю, як в тому випадкові ті справи швайцарцям вияснювати.

Боротьбу я вестиму далі. У даному випадку вже мені не йде так про те, щоб лишатися в Женеві. Зрештою, дружині я вже дав доручення ліквідувати наше женевське господарство. Бо навіть коли б справа була зовсім корисно для мене полагоджена, в Женеві я б уже не залишався, а перенісся б до другого кантону. Мені тепер іде про те, щоб ворогам і противникам показати, що, не вважаючи на їх інтриґи, ми маємо такі сильні моральні основи, що з ними їм боротися не легко. Зрештою, коли б вони зі мною розправилися, то тоді безперечно взялися б теж за інших...».

В листі з 2-го серпня Полковник мені знову писав:

«... Не писав Вам нічого довший час бо ні-

чого доброго написати не міг, а злого не хотів, коли Ви ніякої помочі в тому, щоб майструвати якось теперішні несприятливі умовини, дати мені не в силі.

Почну від моєї особистої справи. Мій рекурс до Державної Ради женевського кантону проти рішення Ніколя, як шефа поліційного департаменту, полагоджено неґативно. Того я й надіявся, бо більшість у Раді соціялістична. Від того рішення зробив я тепер рекурс до федерального уряду і жду тепер висліду. Ніколі хотів мене викинути з усієї Швайцарії, це, одначе, йому не вдалося, бо федеральний уряд дав мені на разі, до полагодження мого рекурсу, дозвіл залишатися в Швайцарії. Пораджено мені тільки не їхати до Женеви. Через це я тепер бурлакую по Швайцарії. На загал, одначе, моє положення і мої настрої препогані. Причини треба шукати не тільки в моїх чисто особистих турботах (помешкання ми мусіли вимовити), але в загальній ситуації, а передовсім у нашому просто катастрофальному матеріяльному положенні... Як Вам, певно, вже відомо, Кащук (Грибівський, Є. О.) уже вернувся з Америки, і з його виїздом допомога нам впала майже до нуля. Що робити далі, сам не знаю, тим більше, що, крім Нового Світу, на якубудь іншу допомогу нам рахувати в даний момент не можна...».

Не зважаючи на ваззяту боротьбу проти сваволі женевських кантональних властей, що викидали з Швайцарії людину, якій не було доказано жадного злочину, жадної провини супроти країни, в якій вона знайшла тимчасовий осідок, скомбіновані інтриґи большевиків і поляків таки перемогли: полковник Є. Коновалець був примушений покинути Швайцарію, як він писав мені про це в листі з 11. листопада:

«... Я щойно сьогодні закінчив полагоджування моїх особистих справ і сьогодні вже мушу покидати місце мого дотеперішнього побуту. Думав їхати до Франції, а після того до Андрієвського, одначе, деякі справи не дають мені можности реалізувати цей плян. На разі їду до Цюріху і щойно звідтам зорієнтуюся, куди мені далі рухатися...».

Зрештою, Полковник з родиною переїхав таки до Риму, де й мав свій постійний осідок, перериваний, правда, частими поїздками в організаційних справах до інших країн Европи, до самої своєї трагічної смерти.

Дм. Костик

ТВОРЕЦЬ НОВОЇ ЕПОХИ

Період збройної боротьби на полі бою кінчався в листопаді 1920 року. Нічого вже не змінив у цьому навіть Другий Зимовий Похід Юрка Тютюнника.

Цю нову ситуацію, що витворилася наслідком договору між ворогами самостійної України, глибоко проаналізував і збагнув полковник Євген Коновалець.

Треба було діяти по-новому в нових обставинах, щоб ні вороги, ні зовнішній світ, ні український нарід не вважали здійснення ідеї самостійної соборної України випадковим і вже проминулим явищем, плодом упадку двох великих імперій.

Нарід, який програє війну, мусить поносити і її погані наслідки, з яких найважчим є внутрішнє заломання. Такого заломання не уникнув і український нарід. Навіть еміграція частинно заломлювалася. Тільки численні повстання на Наддніпрянщині і підпільна боротьба на Західніх Землях допомогли українському народові успішно пройти важку національно-моральну кризу й зберегти віру в повне здійснення свого ідеалу. Уважний спостерігач міг дуже легко зауважити, як зникала моральна депресія, як людей знову наповняла віра, як ті понурі й придавлені, «дерті сумнівами й биті стидом» знову випростовувались і готові були на новий бій. Так, це було діло полковника Євгена Коновальця й його найближчих співробітників — полк. Андрія Мельника, полк. Романа Сушка, сот. Юліяна Головінського, сот. Омеляна Сеника і ін.

Сьогодні ніхто не в силі сказати, як пішов би був розвиток українських поді між двома війнами, коли б не було Євгена Коновальця й гурту його однодумців. Всі обставини сприяли не нам, а ворогам України й важко навіть уявити собі ті спустошення, яких могли доконати вороги в українському народі після упадку самостійної соборної України, коли б не розгорнулася протиакція УВО, очолена полк. Євгеном Коновальцем.

Організуючи боротьбу проти ворогів, так на Західніх Землях, як і на материку, — Євген Коновалець ніколи й ніде не виступає проти Симона Петлюри. Помилку Головного Отамана, що нею був Варшавський договір, Євген Коновалець хоче виправити безпосередньою дією. Тому бойкот перших виборів до польського сойму. Тому присяга мільйонів українців у Галичині боротись проти накиненої неволі, не визнати рішення Ради Амбасадорів, докладати всіх зусиль ,щоб якнайскорше скинути вороже ярмо!

Довгі роки тривала така підпільна боротьба

яку не можна інакше назвати, як підготовчим етапом до нового, великого, не по назві, а по діях небувалого в найновішій українській історії — організованого українського націоналізму, завданням якого стало піддержати й здійснити Українську Революцію. Отже, не тільки визвольна боротьба, але й чіткість національно-державної концепції, що має бути здійснена Українською Революцією. Весь нарід мусить це сприйняти. Тим то українська стихія мусить в добу революції прийняти і національний зміст і сильні форми Української Держави.

Невиразна політика тодішніх українських політичних чинників, яким Євген Коновалець, зайнятий визвольно-революційною акцією, до 1926 р. довіряв, їхні компроміси з окупантами і «сменовеховство», як наслідки тих хитань і компромісів, що в половині 20-тих років розрослися до загрозливих розмірів, заставили Євгена Коновальця по смерті Симона Петлюри вглянути в те все і протидіяти тому, щоб в обличчі назріваючих подій, що він їх вірно передбачав, оберегти український нарід перед новою деморалізацією, а українську справу від нового удару. А оберегти можна було лише сильним нанаціоналістичним рухом. Тому то Полковник упродовж двох років провів підготовчу працю, щоб в листопаді 1927 року покликати до життя Провід Українських Націоналістів, зложений з представників поодиноких націоналістичних груп чи організацій, щоб продовж дальших чотирнадцяти місяців підготовки, в січні-лютні 1929 року, скликати Перший Конґрес Українських Націоналістів і створити одну Організацію Українських Націоналістів, яка тепер новела не лише революційно-визвольну боротьбу, але й безкомпромісову визвольно-політичну акцію, як внутрішню, так і міжнародню.

Один із англійських морських капітанів, під команду якого був відданий новий воєнний корабель, звернувся із таким запитом до старого моряка: «Що потрібно, щоб наш корабель мав успіхи в боях?» — «Потрібно, щоб Бог обдарував його своїм щастям», — відповів моряк. Чи полковника Коновальця, чи Січових Стрільців, Українську Військову Організацію, Організацію Українських Націоналістів Бог наділяв щастям? — в цьому годі сумніватись, те щастя було. Не один раз зазнавали ці Організації великих ,можна сказати, навіть величезних втрат, а проте в швидкому часі вони ставали ще сильніші. Згадаймо похід з Білої Церкви, бій під Мотовилівкою і здобуття Києва зі стотисячною німецькою та білогвардійською залогою. А пізніші операції — Проскурівська, Карабаївська, Бердичівська і десятки різних фронтових боїв Січових Стрільців! Хіба тут наш Самойло Величко не ствердив би ту «Божу руку, що своєї помочі додавала» для здобуття перемог!

А боротьбу проти Польської Держави, боротьбу, ведену такими малими силами, з такими мізерними засобами, чи не можна назвати величним досягненням, щасливо-успішною! А те поширення українського націоналістичного руху на всіх українських землях і ген за моря її поміч, яка звідти для боротьби приходила, чи це тільки наслідки праці, успіхи зусиль, пропаганди, чи також особистого щастя Полковника! А ті найближчі його співробітники з тисяч членів, яких він особисто добирав, хіба це не було щастям Полковника! Можна багато це навести фактів, які вказують незаперечно, що побіч численних здібностей, Полковник мав також велике щастя.

Кожний, хто кермує збройною боротьбою, чи приймає в ній безпосередню участь, мусить бути безупинно свідомим того, що в кожному менті він може впасти на полі бою.

З небезпекою смерти вповні зжився був полковник Коновалець. Він був свідомий, що веде збройну боротьбу, що б'є ворогів і що в кожному менті вороги можуть також і його смертельно вдарити. Ще на довгі роки до Роттердаму підготовляли спершу поляки, а пізніше москалі, атентат на Полковника. В 1930 році, коли Польща п'яніла в погромах українського населення Галичини, коли впав від польських куль сот. Головінський, Полковник одержав кодованого листа від крайового команданта, який повідомляв, що польське міністерство внутрішніх справ прийняло рішення — «зліквідувати» Полковника. Але це рішення не було виконане тільки тому, що Полковник перебував на той час в Женеві, центрі міжнародньої політики й що в швидкому часі через Женеву проїздив маршал Пілсудський, направляючись на Модейру.

Кілька років пізніше швайцарська поліція викрила пляни Москви на вбивство полковника Коновальця. Москва хотіла зліквідувати Полковника при допомозі швайцарських комуністів, які й були швайцарським судом покарані.

Це два пляновані ворогами атентати, про які Полковник знав, а було чимало плянів, про які тільки доходили неперевірені чутки, але вони не мали найменшого впливу на Полковника. Він постійно відмовлявся від всякої охорони, яку придати Полковникові не раз хотів ПУН. Врешті, неможливо було йому погодитись з тим, що з його наказу гинуть бойовики, а він мав би себе оточувати окремою охороною. Це була постійно збережена та вояцька відвага-мужність, яку здобувається тільки у війні, а тому на завваження й вимоги своїх найближчих співробітників він заєдно відповідав: «Коли ворожа рука має мене вбити, то ніяка охорона мене не врятує».

Нині, по 25 роках від дня смерти творця но-

вої епохи в житті й історії українського народу, ми в неспромозі ще дати всебічну оцінку величі полковника Євгена Коновальця. Згадаймо хоч би ці віщі слова Полковника:

«20. сторіччя буде визначатися небувалим розвитком націоналізмів у всіх народів».

Ми є спостерігачами, як націоналізм сьогодні в багатьох народів народжується, розвивається, могутнішає. І не тільки в поневолених, але й у державних народів. Нині народи сприймають націоналізм як щось природне і його вповні виправдують. Не так було тоді, коли полковник Євген Коновалець творив український організований націоналізм. Тимто й виключно завдяки йому український нарід випередив у своєму розвитку багато іінших народів.

Цей наш стан мусить бути вдержаний. Ініціятива в боротьбі, ініціятива в духовій ділянці, ініціятива в національно-політичних ділянках є в наших руках.

Багато є таких, які могли б сказати: але ж це не було виключне діло полковника Євгена Коновальця! Тисячі й тисячі людей спільно з ним творили це діло. Тисячі й тисячі піддержували його матеріяльно. Мільйони людей підтримували його морально. Отже без всіх цих людей, без матеріяльних засобів Полковник не здійснив би своїх задумів, був би не зміг впродовж 20 років вести безупинну успішну боротьбу. Так, це правда! Але нам при цьому пригадуються слова маршала Жоффра, які він сказав після виграної битви над Марною у вересні 1914 року, коли деякі французи твердили, що це не маршал Жоффр, як головний командувач французької армії, виграв ту битву:

— Нашу перемогу можна багатьом приписати, але я знав і знаю дуже добре, що коли б замість перемоги прийшла була поразка, то за неї тільки я був би відповідальний».

І на 20-літню безупинну боротьбу полковника Євгена Коновальця нині кожний українець покликається, хоч багато є таких, які ні до Української Військової Організації, ні до Організації Українських Націоналістів не належали, ні безпосередньої, ні посередньої участи в тій боротьбі не приймали. Бо та боротьба була і є боротьбою українського народу за здійснення його найвищого ідеалу. І всі українці нині вірять, як націоналісти, так і не націоналісти, що цією боротьбо український нарід скине вороже ярмо й відновить державну самостійність своєї України.

Коли Україна не заснула й бур'яном не поросла, як це сталось після бою під Полтавою, як це могло статись після листопаду 1920 року, коли вона вийшла знову на арену світової історії і то проти волі цілого світу .. то в цьому безсмертна заслуга й велич полковника Євгена Коновальця.

Інж. Степан Куропась

КОНОВАЛЕЦЬ В АМЕРИЦІ

Минає 35-ий рік, як був полк. Коновалець в Америці. Мені не відомо про ніякі архіви, де можна би відсвіжити свою пам'ять щодо приїзду і перебування сл. п. полк. Євгена Коновальця в Америці. Цей спогад буде короткий і неповний, бо багато детайлів призабулося.

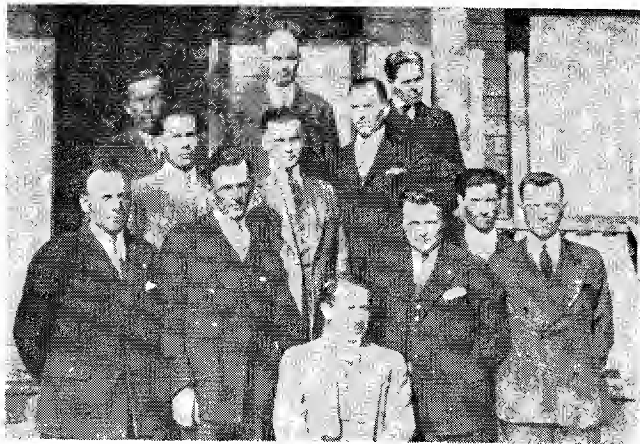
Після Віденського Конгресу полк. Коновалець бажав виїхати до Америки для наладнання зв'язків з українською еміграцією. Організація УВО, що в Відні перетворилася в Організацію Українських Націоналістів, не мала грошей на оплату подорожі до Америки. Але знайшлися добрі люди: д-р Мишуга, Теодор Свистун з Філядельфії та інж. Степан Куропась з Чікаґо і вони зложили потрібну суму. В 1929 році три згадані особи й самі бідували. Д-р Мишуга працював у «Свободі» редактором за малі гроші і вів аґенди Об'єднання Українських Організацій, організації, що ставала на ноги і мобілізувала американських українців в ряди запілля визвольної боротьби України. І так д-р Мишуга вів широку кореспонденцію з українськими громадами в ЗДА і на їзду до них витрачав свій заробіток. Теодор Свистун, 30-літній тоді молодець, мав клопоти з перебуванням в Америці, бо приїхав нелеґально з Канади. Щойно добровільна служба в американській армії вирятувала його по довгих трудах і коштах від депортації. Третій спільник, інж. Степан Куропась, щойно два роки жив в Америці, тож був бідний, як церковна миш. Він не любив тоді Америки і міста, волів фарми і простори, але по короткій і невдачній спробі (6 місяців) осісти в резерваті індіян в стейті Вайомінґ на державній малоплатній службі (1.100 дол. річно), осів на стало в Чікаґо.

Про те, що полк. Коновалець уже приїхав до Америки я дістав довгого листа від Вол. Кедровського, кол. інспектора української армії, що тоді теж працював у «Свободі». Він призначив мене товаришем подорожі полк. Євгена Коновальця по Америці. В Чікаґо я мав подбати про громадське віче, гостинне приняття нотаблів української громади, а теж про службу безпеки Полковника. Всі доручення В. Кедровського, крім першої точки, я виконав. Товари-

шем подорожі я не міг бути, бо не було чим платити залізниці, та й авта ні я, ні ніхто з 12 стрільців кол. УГА, яких я разом з бл. п. інж. Іваном Побуцьким зорганізував в Стрілецький Гурток Ч. 6, не мав. У письмі до мене д-р Мишуга скореґував перше доручення В. Кедровського: Пощо маєте Ви товаришити Коновальцеві в подорожі? Ні авта, ні грошей не маєте, мови англійської, ні Америки ще не знаєте, то будете лише непотрібним баґажем, а в додатку втратите працю, яку маєте.

Писав мені теж д-р В. Ґалан, що до Америки прийшли вже пропам'ятні відзнаки для членів УГА і що Стрілецька Громада, якої він тоді був головою, має вислати до всіх стрілецьких гуртків свого відпоручника для декорування. Просив дати йому знати ,коли можна йому приїхати до Чікаґо.

В 1929 році відбулися в Америці конвенції УНСоюзу і УРСозу. Не знаю вже хто, чи д-р Мишуга ,чи Теодор Свистун писали мені, що полк. Коновальцеві треба уможливити виступ на конвенції УРСоюзу, бо на конвенції УНСоюзу його виступ запевнений.

УСГ в Едмонтоні, Альберта гостить у себе полк. Євгена Коновальця. Червень 1929.

Я був тоді членом УРСоюзу, 93 відділу, тож дістав доручення постаратися, щоб мене вибрано делеґатом на конвенцію цього Союзу. В УРСоюзі велику ролю відогравав тоді кол. сотник СС-ів Ярослав Чиж, близький співробітник Коновальця на Україні. Вони ідейно розійшлися, і Ярослав Чиж не хотів бачити Коновальця на конвенції УРСоюзу. У тій справі розмовляв з ним д-р Мишуґа і я. Чиж обіцяв бути невтральним, але слова не дотримав, бо як редактор «Народної Волі» не принимав прихильної кореспонденції для Коновальця, а навпаки — містив неприхильні.

Діставши доручення бути вибраним делеґатом на конвенцію УРСоюзу, я мав на конвенції поставити внесок, щоб полк. Коновальцеві позволено привітати конвенцію. Був теж вибраний делеґат, що мав підтримати мій внесок, інакше в Америці внеску не дають під голосування. Розрахунок був такий: Хоч УРСоюз мав певний відсоток комуністів, то більшість членів хоч й були соціялістами, то вже з уваги опозиції до комуністів, можуть навмисно чи на злість комуністів голосувати за тим, щоб Коновальцеві дати голос, тим більше, що вони були вже виховані на демократичних засадах Америки і вірили у свободу слова, в яку комуністи не вірили. Отже, як внескодавець добре обґрунтує свій внесок, може статися чудо навіть проти волі верхівки. Але чудо не сталося, бо я на конвенцію не поїхав. Вправді сталося чудо в Чікаґо, бо мене вибрали делеґатом на конвенцію проти всіх моїх сподівань. Кожний, хто був делеґатом на конвенції Союзів, знає, які шанси бути вибраним делеґатом має 29-літній молодець, що в відділі несповна один рік, для відділу нічого не зробив. Але я чимось переконав членів, бо мене таки вибрали.

Мій протикандидат Іван Мазурик вніс протест проти мойого вибору, і я до нині не знаю чому мій вибір уневажнили, а делеґатом признали Мазурика. Я вніс протест на руки голови провірочної комісії (мандатової) п. Краснодемського з Джексон, Міш., якого я знав як жив в Ґренд Репідс. Відписав мені, що його переголосували. І так парада, яку ми приготовляли не вдалася. Делеґат, що мав піддержати мій внесок на конвенції опісля прозрадив, що то він попсував справу, бо виявив тайну. Не знаю, чи це попсувало, у кожному разі в таких делікатних справах треба вміти задержати тайну.

В Чікаґо в честь Коновальця відбувся величавий бенкет в Бісмарк готелі, де Коновалець і замешкав. Були присутні священики обох віровизнань, о. Тарнавський і о. Коцан. Була вся наша нечисленна тоді інтеліґенція і делеґати організацій. Було багато промов, а було б і ще більше, але я як товстмайстер (перший раз в житті) — редукував їх, де міг, але так щоб ніхто не образився. Мені запам'яталася промова інж. Буньки, що приїхав до Чікаґо на студії. Він радив українцям бути обережними в обороні України, бо в Канаді українські патріоти боронили Австрії і потерпіли в часі війни. Америка є перша, а Україна друга! Присутнім (до мене включно) його промова не подобалася. Але яку велику рацію мала ця людина, що доживає десь віку в стейтовому закладі. Америка перша — ствердив тоді теж Коновалець на велике здивування присутніх. Лише такою настановою можете найкраще помогти Україні визволитися. Яку поміч буде мати з Вас всіх американських українців — Україна, як Ви

поставите її на першу карту на неї? У світовому конфлікті, який неминуче прийде, може настати така констеляція, що наші історичні вороги стануть великими приятелями Америки. В такій ситуації є краще жити на волі і боронити України ,ніж жити в концентраційних таборах. Таких жертв і посвяти Україна від Вас не бажає, навпаки — Ви зробили би справі визволення України велику кривду — закінчив Коновалець.

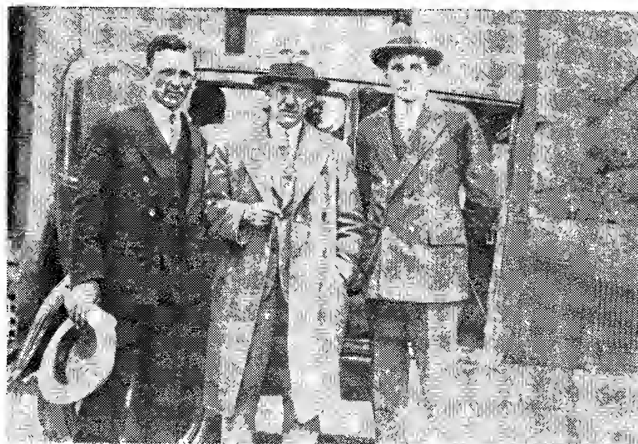
Не знаю кілько принесла грошей збірка на бенкеті, бо не перейшла вона через касу стрілецького гуртка. Я дав Коновальцеві зразу весь прибуток з бенкету і збірки. Знаю, що вона була в сотнях долярів, на той час велика сума.

В Чікаґо відбулася теж святочна декорація членів УГАрмії пропам'ятними відзнаками. Декорував Полковник в асисті пор. Омеляна Тарнавського, тепер дентиста в нашому місті. Імпреза відбулася в салі Шопен Школи при великому здвизі народа. Люди хотіли бачити живих свідків і учасників збройних українських сил в роках 1917-20. Збірка принесла кілька сот долярів, а полковник зараз на другий день вислав ці гроші через банк до Европи.

В Чікаґо відвідав Полковник наших церковних і громадських провідних діячів, бизнесменів і професіоналістів. Тоді домінуючою організацією в Чікаґо була «Січ». Д-р Назарук, по приїзді до Америки, на з'їзді «Січей» переіменував «Січ» на організацію «Українських Гетьманців Державників». В Чікаґо була її централя, а її головою тоді був д-р Гриневецький — людина дуже енергійна і працьовита.

Тоді теж Коновалець дав почин до заснування Організації Державного Відродження України і в Чікаґо постав перший відділ, а його головою став Михайло Белеґай, шкільний і військовий (однорічники) товариш Полковника. Секретарем був Степан Мусійчук, пізніше православний священик.

Одинокою тоді близькою клітиною до Полковника був стрілецький гурток. У тому теж гурті мав він спільне свячене в домі родини Подолів, і теж членів гуртка. Перед виїздом з Чікаґо до Канади мав я з Полковником розмову. Чікаґо зробило на нього найкраще враження. Із усіх більших українських громад від Нью-Йорку на захід — Чікаґо вважав він найбільшою українською твердинею. Люди тут зовсім інші, як на Сході, вдача їх широка і щира і нема (тоді не було) розбиття. Згадав, як один український будівничий в Чікаґо розумів справу визволення Укваїни, на свій спосіб, кажучи до Коновальця: «Я Вам буду платити за кожного визначного поляка готівкою. Чим більша риба — більше грошей дам для УВО. Найбільшу ціну дам за Пілсудського, бо він військовик, а я як фельдфебель Франца Йосифа I знаю, що військовики більше небезпечні як цивілі». Це автентичне. Згаданий будівничий будував тоді сотні домів, але прийшла фінансова скрута (депресія) і він втратив все майно. Доживає тепер віку на Фльориді, де продає будівляні парцелі.

Едмонтон, Альберта — червень 1929. Від ліва: Богдан Зелений, полк. Євген Коновалець, Петро Лазарович.

З Канади писав мені Полковник два рази. І так, в листі з Вінніпеґу просив зайти до Бісмарк готелю, бо забув там дорогу пам'яткову піжаму, дарунок від ньюйорчан. Піжами я не знайшов, і стрілецький гурток купив і післав йому нову. Другий раз писав мені з дому (фарми) інж. Вол. Косаря, кол. командира 5-ої бриґади УГА.

Ще раз — і то останній стрінувся я з Коновальцем в липні 1930 р. в Женеві, куди я виїхав у важливих справах і там перебув 3 місяці. Саме в тому часі проходила в Галичині жорстока, ганебна пацифікація.

Your mailbox is a branch office for TRIDENT SAVINGS!

WE PAY POSTAGE! You get postage-paid, addressed envelopes for all savings and withdrawing money.

YOUR MONEY IS ALWAYS SAFE! Not one of our customers has ever lost a penny in sending us checks, or getting checks from us! (And — of course! — your savings are insured up to $10,000 by the Federal Savings and Loan Insurance Corporation.)

Your Money earns generous returns of 4½% per year — and any amount you add to your account before the 15th of any month will earn a full month's income for that month.

Earnings are distributed semi-annually, on April 30 and October 31.

Write or call today for your "Save-By-Mail" Literature — with everything you need to get started on a convenient profitable savings program!

"A THRIFT INSTITUTION ORGANIZED 1913"

TRIDENT SAVINGS AND LOAN ASSOCIATION

1935 WEST 51ST STREET - CHICAGO 9, ILLINOIS

TELEPHONE PROSPECT 8-5800

Independent Ukraine

2315 WEST CHICAGO AVENUE

CHICAGO 22, ILLINOIS. U. S. A.

Return and Forwarding Postage Guaranteed

BULK RATE
U. S. POSTAGE
PAID
Chicago, Ill.
Permit No. 7547

231.
Mr/ Z. Jeserskyj
6210 Forest Ave.
Parma 34, Ohio